

Effektiv spesialundervisning

Om effektuering av retten til spesialundervisning.

Kandidatnr: 334

Veileder: Prof. Henning Jakhell

Leveringsfrist: 25. april 2003

Tilsammen 17.933 ord

Dato: 21. april 2003

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	KORT OM OPPGAVEN	1
1.2	BEGREPSAVKLARING	2
1.2.1	SPESIALUNDERVISNING	2
1.2.2	FUNKSJONSHEMMET	2
1.3	ET GLIMT INN I SKOLENS MØTEROM	3
<u>2</u>	<u>ENKELTVEDTAK OM SPESIALUNDERVISNING IVERKSETTES</u>	<u>4</u>
<u>3</u>	<u>PRAKTISK TILRETTELEGGING</u>	<u>6</u>
3.1	INDIVIDUELL PLAN	6
3.2	TRANSPORT TIL SKOLEN	13
3.3	TILRETTELEGGING AV FYSISKE ARBEIDSFORHOLD	16
3.4	TILSYN I SKOLETIDEN	18
3.5	TILSYN VED SKOLEFRITIDSORDNING	18
3.6	ASSISTENTTILBUD ETTER SOSIALTJENESTELOVEN	21
3.6.1	PERSONLIG ASSISTENT	22
3.6.2	STØTTEKONTAKT	22
3.7	MEDISINERING	23
3.8	AVLASTNINGSTILBUD I HJEMMET	27
3.9	INNLOSJERING	27
3.10	BOLIG MED HELDØGNS OMSORGSTJENESTE	29
3.11	KONKLUSJON I FORHOLD TIL PRAKTISK TILRETTELEGGING FOR ØYVIND	30
<u>4</u>	<u>PEDAGOGISK TILRETTELEGGING</u>	<u>31</u>
4.1	FORSVARLIG UTBYTTE - MINIMUMSTANDARDEN OG LIKEVERDSPRINSIPPET	31
4.2	FAGLIG INNHOLD	35
4.3	INDIVIDUELL OPPLÆRINGSPLAN (IOP)	36
4.4	SAMARBEID MELLOM SKOLE OG HJEM	38

4.5	UNDERSVINGSMATERIELL	42
4.6	SAKKYNDIG VURDERING	42
4.7	KOMPETANSEKRAV TIL UNDERSVINGSPERSONELL	45
4.8	KRAV TIL SPESIALUNDERSVINGENS OMFANG	46
4.9	VURDERING AV ELEVENE	48
4.10	INNTAK TIL SÆRSKILT PRIORITERT GRUNNKURS I VIDEREGÅENDE SKOLE	51
4.11	KONKLUSJON - ØYVINDS PEDAGOGISKE TILRETTELEGGING	52
<u>5</u>	<u>SOSIAL TILRETTELEGGING</u>	<u>54</u>
5.1	RETT TIL TRYGGHET	54
5.2	FRIHET FRA MOBBING	56
5.3	RETT TIL Å TILHØRE KLASSEFELLESSKAPET	59
5.4	KONKLUSJON - ØYVINDS RETTIGHETER I FORHOLD TIL SOSIAL TRYGGHET	60
<u>6</u>	<u>KLAGE</u>	<u>61</u>
6.1	GJENNOMFØRING AV KLAGE OVER ENKELTVEDTAK	61
6.2	DOMSTOLENS PRØVELSESRETT	63
6.2.1	LOVMESSIGHET	63
6.2.2	SAKSBEHANDLING OG SKJØNNSUTØVELSE	63
6.3	UGYLDIGHET	65
<u>7</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>66</u>
<u>8</u>	<u>VEDLEGG</u>	<u>67</u>

1 Innledning

1.1 Kort om oppgaven

Oppgaven tar sikte på å belyse de juridiske aspekter ved et tenkt tilfelle. Det dreier seg om gjennomføringen av spesialundervisning i en funksjonshemmet elevs skolehverdag. I oppgaven behandles ikke selve retten til spesialundervisning.¹ Den forutsettes her å være oppfylt. Oppgaven behandler de problemstillinger som reiser seg når det allerede foreligger et vedtak om spesialundervisning i grunnskolen. Elevens utbytte av spesialundervisningen vil i stor grad påvirkes av at andre forhold i tilknytning til opplæringen er tilfredsstillende ivaretatt. Her oppstår det følgende spørsmål omkring praktisk tilrettelegging, pedagogisk tilpassing og det sosiale læremiljø.

Den rettslige redegjørelse baseres hovedsaklig på lovtekst, forskrifter, forarbeider og juridisk teori. Opplæringsloven av 1998 med oppdateringer fram til 1. april 2003 danner et viktig rettsgrunnlag. Det foreligger lite rettspraksis på dette området. Følgelig utgjør rettspraksis bare en liten del av rettskildematerialet. Omfanget av forvaltningspraksis er stor, idet det foreligger stort antall vedtak om spesialundervisning og tilknyttede avgjørelser. Rettskildemessig har dette likevel liten vekt, og er derfor i liten grad benyttet som argument for gjeldende rett i denne oppgaven.

Målsettingen er ikke å gi en uttømmende redegjørelse over rettigheter som tilkommer funksjonshemmede. Det er den fiktive situasjonen som danner rammen for oppgaven. Problemstillingene behandles i den rekkefølge de inntreffer i hverdagen. Det avgrenses mot spesialundervisning før- og etter skolepliktig alder (barnehager og voksenopplæring) og undervisning av elever med norsk som 2. språk. Oppgaven omhandler heller ikke problemstillinger knyttet til elever som er fritatt for undervisning, på bakgrunn av at eleven ikke evner å motta undervisning med utbytte. Undervisning

¹ Når det gjelder retten til spesialundervisning viser jeg til Jakhelln og Kjellemo (1991), se litteraturlisten.

ved spesialskoler (f eks undervisning på tegnspråk) faller også utenfor denne oppgavens tema.

1.2 Begrepsavklaring

Oppgaven benytter enkelte uttrykk som jeg finner hensiktsmessig å definere innholdet av.

1.2.1 Spesialundervisning

Gjennom god tilpassing av ordinær undervisning skal en så langt som råd er, søke å gi alle elever et forsvarlig utbytte av opplæringen. For enkelte elever vil likevel ikke en tilpasning innenfor rammen av vanlig undervisning være nok til å oppnå et tilfredsstillende utbytte av opplæringstilbudet. Da aktualiseres behovet for spesialundervisning. Spesialundervisning innebærer en mer omfattende individuell tilpasning, som blant annet kan innebære avvik fra reglene om innholdet i opplæringen.

1.2.2 Funksjonshemmet

Funksjonshemmet er den som på grunn av varig sykdom, skade eller lyte, eller på grunn av avvik av sosial art, er vesentlig hemmet i sin praktiske livsførsel i forhold til det samfunn som omgir vedkommende. Det er vanlig å dele funksjonshemminger i følgende hovedgrupper: Bevegelseshemminger, sansehemminger, psykiske funksjonshemminger, medisinske / skulte funksjonshemminger og sosiale funksjonshemminger.²

Hvor alvorlig en funksjonshemming er, avhenger av hvilke aktiviteter vedkommende har vansker med å gjøre og graden av vanskelighetene. Graden av funksjonshemming påvirkes derfor av miljøbedringer og individuell tilrettelegging.

² Definisjonen er hentet fra NOU 1985: 18 om Lov om sosiale tjenester

1.3 Et glimt inn i skolens møterom

Det kremtes forsiktig, alle har tatt sine plasser.

Rektor ønsker velkommen og foretar presentasjon av møtedeltakerne. Rundt bordet sitter skolelege, helsesøster og logoped. Pedagogisk psykologisk tjeneste er representert, sammen med skolens undervisningsinspektør, sosiallærer, spesialpedagog og klassestyrer. En sterk gruppe sakkyndige er samlet for å diskutere skolehverdagen til en elev. Derfor er det også et foreldrepar tilstede. I denne sammenheng de eneste ufaglærte.

Det er lett for foreldre å kjenne seg små i denne gruppen av fagfolk. Likevel har foreldrene den beste innsikt i dagens tema: Deres sønn Øyvind er funksjonshemmet og møter en rekke problemer knyttet til skolegang. Han kan ikke komme til skolen ved egen hjelp. Det er vanskelig for ham å følge med i timene, det er liten motivasjon knyttet til skolearbeid og gutten mistrives. Det kan være mange årsaker til Øyvinds vanskeligheter, spørsmålet er hvordan vanskelighetene best kan overvinnes.

Det er gjort vedtak om tilrettelagt spesialundervisning (t-timer) for Øyvind. Vedtaket kommer som avslutning på en lang periode med undersøkelser, tester, konsultasjoner, diskusjoner og bekymring fra foreldrenes side. Vedtaket gir foreldrene håp om at utredningsfasen går mot sin avslutning, og at de endelig kan gå inn i en periode preget av konkrete hjelpetiltak. Vedtaket gir foreldrene håp om en skolehverdag for Øyvind der han kan utvikle seg og trives, likeverdig med andre elever.

Er håpet berettiget?

2 Enkeltvedtak om spesialundervisning iverksettes

Når et enkeltvedtak om spesialundervisning er meddelt parten i saken, er spørsmålet hvem som har ansvaret for gjennomføringen, og hvordan gjennomføringen skal skje. Reglene om dette finnes i opplæringsloven kapittel 13.

Når det gjelder grunnskoleundervisning er hovedsystemet at kommunene er ansvarlig for undervisningen enten det er ordinær opplæring eller spesialundervisning, jfr. oppl § 13-1. Unntaksvis er plikten lagt til fylkeskommunene. Det gjelder ansvar for grunnskoleopplæring og spesialpedagogisk hjelp for klienter i sosiale og medisinske institusjoner som fylkeskommunen har ansvar for å drive (jfr. oppl § 13-2). I tillegg er fylkeskommunen ansvarlig for grunnskoleopplæringen ved regionalt eide helseforetak i fylkeskommunen.³ Det siste følger av oppl § 13-3 a som ble gjort gjeldende fra 31. januar 2003.⁴

For videregående opplæring er fylkeskommunene ansvarlig, jfr. oppl § 13-3, både for det ordinære opplæringstilbud og for spesialundervisningen. Ansvaret omfatter også elever i sosiale og medisinske institusjoner som fylkeskommunen har ansvar for å drive, samt pasienter i regionalt eiet helseforetaket i fylkeskommunen.

Unntaksvis kan ansvaret legges til staten⁵, når grunnskoleundervisning er lagt til statlige institusjoner der barn og unge har et døgnkontinuerlig tilbud, som f eks statlige kompetansesentra for spesialundervisning.⁶

³ Lov om helseforetak m.m. 15. juni nr. 93 2001 § 8 åpner for opprettelse av regionale helseforetak. Regionale helseforetak er selvstendige rettssubjekt. Fylkeskommunen behøver ikke opptre på eiersiden, men er likevel ansvarlig for opplæringen.

⁴ Se vedlegg 1

⁵ Oppl § 13-1(3)

⁶ Jfr. Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 192

Alle nevnte bestemmelser benytter formuleringen ”skal” i forhold til det offentliges forpliktelser. Selve formuleringene vil etter en naturlig tolkning innebære at plikten er absolutt. I departementets merknader til bestemmelsene⁷ legges samme meningsinnhold til grunn. Her fremgår det at skolen plikter å gi en opplæring som samsvarer med kravene i loven. Den enkelte elev er dermed gitt en subjektiv rett, som kan danne grunnlag for søksmål ved mangelfull oppfyllelse.

Dette er en videreføring av reglene i tidligere lovgivning.⁸ Prinsippet kom til uttrykk i Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1990 s. 360 med grunnlag i den dagjeldende voksenopplæringsloven. Her uttalte Høyesterett:

”Bestemmelsen (i voksenopplæringsloven § 5(2), min tilføyelse) gir rettskrav på en undervisning med et bestemt innhold som kan håndheves gjennom søksmål til domstolene.”

Lovens ordlyd innebærer opplæring av et visst omfang og innhold. Skal det grunnleggende prinsipp, som råder i norsk rett om lik rett til skolegang, ha realitet forutsettes det at også praktiske forhold legges tilrette, slik at eleven settes i stand til å delta i skolehverdagen. Videre må den pedagogiske tilrettelegging ta utgangspunkt i elevens forutsetninger og utviklingsmuligheter. Den sosiale tilretteleggingen er også viktig for elevens utbytte. Hver av disse tre elementene behandles i det følgende.

⁷ Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 192

⁸ Grunnskoleloven § 37 og lov om videregående opplæring § 5

3 Praktisk tilrettelegging

Vi går tilbake til familien i det tverrfaglige møtet, som danner utgangspunkt for oppgaven. Øyvind er en funksjonshemmet gutt, med særlige behov for pleie og omsorg. Foreldrene opplever følgende hverdagsproblem: Begge er i arbeid, og bør forlate hjemmet lenge før Øyvind starter på skolen. Om ettermiddagen vil Øyvinds skoledag slutte flere timer før foreldrene kan avslutte sin arbeidsdag. I løpet av dagen er Øyvind avhengig av medisiner. Han er som følge av sin funksjonshemming ikke i stand til å være alene eller komme seg til skolen ved egen hjelp.

Hvilke muligheter har foreldrene til å løse hverdagens utfordringer, uten å måtte redusere eller oppgi sitt yrkesliv? Hvilke støttetiltak har familien krav på?

3.1 Individuell plan

Pasientrettighetsloven (pasl) § 2-5 hjemler retten til individuelle planer. Formålet med individuelle planer er å skape en helhetlig tenkning i forhold til mennesker med tjenestebehov av et visst omfang. Selve planen gir ikke i seg selv pasienten større rett til helsehjelp eller andre tjenesteytelser enn det som følger av det øvrige regelverket. Individuelle planer utgjør kun et hjelpemiddel for å sikre en helhetlig behovsvurdering av situasjonen til pasienter med langvarige, store og /eller sammensatte behandlings- og omsorgsbehov. Planen har til formål å gi oversikt over tjenestebehovet, og hvem som er gitt ansvar for å sikre fremdrift og gjennomføring av de ulike tjenestene. Det kan være behov for samarbeid mellom spesialisthelsetjeneste og kommunehelsetjeneste. Det kan også være nødvendig å trekke inn andre etater som trygdeetat, skoleetat, aetat og/eller sosialetat. Når det er barn som har behov for sammensatte tjenester, vil planen

måtte vurdere familiens tjenestebehov som en helhet.⁹ Selv om planen altså ikke i seg selv gir pasienten krav på spesielle ytelser, har den stor betydning fordi den vil være et viktig bakgrunnsdokument når vedtak om tjenester skal fattes.

Utarbeidelse av individuell plan krever pasientens samtykke.¹⁰ Reglene for samtykke fremgår av pasl kap. 4.

Retten til individuell plan er hjemlet i pasientrettighetsloven,¹¹ kommunehelsetjenesteloven,¹² spesialisthelsetjenesteloven¹³ og psykisk helsevernloven.¹⁴ Lovene benevnes ofte som helselovene.¹⁵

Spørsmålet som reiser seg, er om Øyvind kan kreve utarbeidet en individuell plan.

Pasientrettighetsloven gjelder for alle som oppholder seg i riket, jfr pasl § 1-2.

Bestemmelsen i pasl § 2-5 lyder:

”Pasient som har behov for langvarige og koordinerte helsetjenester, har rett til å få utarbeidet individuell plan i samsvar med bestemmelsene i kommunehelsetjenesteloven, spesialisthelsetjenesteloven og lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern.”

Etter ordlyden tilfaller retten til individuell plan pasienter som har behov for langvarige og koordinerte helsetjenester. Pasl § 1-3 a definerer hva som menes med ”pasient” i denne sammenheng. Det fremgår at enhver person som henvender seg til helsetjenesten med anmodning om helsehjelp, eller som helsetjenesten gir eller tilbyr helsehjelp i det enkelte tilfelle omfattes av begrepet. Av forarbeidene¹⁶ fremgår det at personer som har

⁹ Se veiledningshefte om individuell plan, Sosial- og helsedepartementet, publ. I-1039B

¹⁰ Jfr. forskrift om individuelle planer § 4

¹¹ Lov om pasientrettigheter 2. juli nr. 63 1999 § 2-5

¹² Lov om helsetjenesten i kommunene 19. nov. nr. 66 1982 § 6-2a

¹³ Lov om spesialisthelsetjenesten m.m 2. juli nr. 61 1999 § 2-5

¹⁴ Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern 2. juli nr. 62 1999 § 4-1

¹⁵ Jfr. Aslak Syse i Norsk Lovkommentar, Gyldendal rettsdatas elektroniske bibliotek, kommentar til pasientrettighetsloven.

¹⁶ Jfr. Ot.prp. nr 12 (1998-99), kapittel 12, merknader til § 1-3

kroniske lidelser eller funksjonshemminger også faller under definisjonen av begrepet pasient, fordi disse også er brukere av helsetjenesten.

Med *”helsehjelp”* forstås handlinger som har forebyggende, diagnostisk, behandlende, helsebevarende, rehabiliterende eller pleie- og omsorgsformål og som er utført av helsepersonell, jfr. legaldefinisjonen i pasl § 1-3 c. Forarbeidene utdyper dette. Under begrepet går undersøkelse, behandling, utredning og vurdering, samt pleie- og omsorgstiltak. Med pleie og omsorg menes hjelp til å opprettholde et best mulig liv til tross for sykdom eller funksjonssvikt.

Øyvinds behov gjelder i første rekke å tilrettelegge skolehverdagen. Det omfatter skoleskyss, omsorg og pleie før – under - og etter skoletid. Øyvind har også behov for regelmessig medisiner og tilsyn, og dette behovet er av varig karakter. Medisinering vil falle inn under legaldefinisjonen av begrepet *”helsehjelp”*. Dermed er Øyvind pasient i lovens forstand, og han fyller vilkåret om langvarig helsebehov. Hans tilstand som funksjonshemmet gir ham også status som pasient, slik forarbeidene har utdypet det.

Etter ordlyden i pasl § 2-5 kreves det i tillegg at pasienten har behov for *”koordinerte helsetjenester”*. Snevert fortolket gir dette ingen rettigheter dersom pasienten bare har behov for én type helsetjeneste, selv om det i tillegg kreves andre hjelpetiltak som f.eks. tilsyn og skoleskyss. Legger man en slik fortolkning til grunn utelukkes store grupper med sammensatt tjenestebehov, der helsetjenestebehov bare utgjør en del. Hvis man i stedet legger an en videre fortolkning av tjenestebegrepet, kan det omfatte pasientgrupper som har et helsetjenestebehov selv når det alene ikke utløser retten til individuell plan. Her er pasientens totale behov for tjenester grunnlaget for vurderingen.

Spørsmålet er hvilken tolkning av lovens ordlyd som skal legges til grunn.

Ved valg av tolkningsalternativ er det i tråd med metodelæren¹⁷ å se hen til lovens formål, som fremgår av pasl § 1-1. Hensikten med loven er å sikre befolkningen lik tilgang på helsehjelp av god kvalitet, med andre ord en fordelingsrettferdighet. Loven bygger på at tillitsforholdet mellom pasient og tjenesteytere skal ivaretas sammen med respekten for pasientens liv, integritet og menneskeverd. I forarbeidene¹⁸ er det presisert at formålsbestemmelsen har selvstendig verdi som rettskildefaktor, og har rettslig betydning som tolkningsmoment når innholdet i de enkelte bestemmelser skal bestemmes og anvendes i konkrete tilfeller. En samordning av tjenestetilbudet gjennom individuell plan vil medvirke til at pasientens situasjon vurderes som en helhet, slik at man unngår at enkelte behov ikke blir tatt i betraktning. Planen blir et virkemiddel i helsearbeidet med tanke på å sikre kvaliteten i arbeidet og legge tilrette for et godt tillitsforhold mellom pasient og de ulike tjenesteytere. Etter dette er det rimelig å legge en videre fortolkning til grunn ved avgjørelsen av hvem som tilkommer rettigheter etter pasientrettighetsloven, også retten til individuell plan.

Kommunehelsetjenesteloven (khl) ilegger kommunen plikter overfor borgere som bor eller oppholder seg i kommunen. Khl hjemler plikten til å utarbeide individuell plan i § 6-2a. Ordlyden i denne bestemmelsen er som følger:

”Kommunehelsetjenesten skal utarbeide en individuell plan for pasienter med behov for langvarige og koordinerte tilbud. Kommunehelsetjenesten skal samarbeide med andre tjenesteytere om planen for å bidra til et helhetlig tilbud for pasientene.

Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om hvilke pasientgrupper plikten omfatter, og om planenes innhold.

Kommunens plikt til å utarbeide plan gjelder for ”pasienter”. Begrepet er ikke gitt legaldefinisjon etter kommunehelsetjenesteloven, og det er naturlig å legge til grunn den definisjon som fremgår av pasientrettighetsloven, tatt i betraktning den nære sammenhengen som hersker mellom helselovene. Når det gjelder pasientens tjenestebehov, er ordlyden i kommunehelsetjenesteloven forskjellig fra den i pasientrettighetsloven. Her er kriteriet at pasienten må ha behov for ”langvarige og koordinerte tilbud”, mens det i pasientrettighetsloven gjaldt ”langvarige og koordinerte helsetjenester”. Den mer omfattende formuleringen i kommunehelsetjenesteloven

¹⁷ Eckhoff, Torstein ”Rettskildelære” (1997) s. 99

¹⁸ Jfr. Ot.prp. nr 12 (1998-99), kapittel 12, 1. spalte

§ 6-2a kan tas til inntekt for en utvidende tolkning av kriteriene i pasientrettighetsloven § 2-5. Det vil gi samsvar mellom de pasientgrupper som kommunen har plikter overfor etter khl § 6-2a, og de pasientgrupper som har tilsvarende rettighet etter pasl § 2-5.

Alle helselovene unntatt pasientrettighetsloven har forskrifthjemmel for individuelle planer. Forskriften¹⁹ antas også å gjelde ved utarbeidelse av planer etter pasientrettighetsloven, på bakgrunn av sammenhengen mellom helselovene.

Forskriftens ordlyd er derfor førende for hvilke grupper som skal ha rett til individuelle planer. Det fremgår i forskriften § 2 at formålet med utarbeidelsen er:

- ”a) å bidra til at pasienten får et helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset tjenestetilbud, herunder å sikre at det til en hver tid er en tjenesteyter som har ansvaret for oppfølgingen av pasienten,*
- b) å kartlegge pasientens mål, ressurser og behov for tjenester på ulike områder, samt å vurdere og koordinere tiltak som kan bidra til å dekke pasientens bistandsbehov,*
- c) å styrke samhandlingen mellom tjenesteyter og pasient og eventuelt pårørende, og mellom tjenesteytere og etater innen et forvaltningsnivå eller på tvers av forvaltningsnivåene.”*

Her brukes det videre begrepet ”tjenestetilbud” om hva planen skal koordinere.

Forskriften § 3 (1) om pasientens rettigheter lyder:

§ 3. Pasientens rettigheter

Pasient med behov for langvarige og koordinerte helsetjenester har rett til å få utarbeidet individuell plan. Pasienten har rett til å delta i arbeidet med sin individuelle plan, og det skal legges til rette for dette. Pårørende skal trekkes inn i arbeidet i den utstrekning pasienten og pasientens pårørende ønsker det. Dersom pasienten ikke har samtykkekompetanse, har pasientens nærmeste pårørende rett til å medvirke sammen med pasienten.

Her brukes igjen uttrykket ”helsetjenester” i kriteriet som utløser rett til individuelle planer. Forskriften bruker konsekvent begrepet ”pasient” om tjenestemottakeren. Det antas derfor at helsetjenester må være omfattet av tjenestebehovet for å utløse rett til individuell plan. Hvor stor del det må utgjøre av det samlede tjenestebehov er likevel usikkert. Slik formålet med individuell plan er utdypet i forskriften, trekker det i retning av å legge en videre fortolkning til grunn ved bestemmelsen av rettighetssubjektene. Det antas derfor at det også omfatter pasienter, der

¹⁹ Forskrift om individuelle planer etter helselovgivning, 8. juni 2001 nr. 676

helsetjenestebehovet ikke alene utløser rett til individuell plan, men der det samlede behov for tjenester oppfyller vilkåret.

Hensynet til samfunnets interesser trekker også i retning av en utvidende tolkning av rettighetssubjektet i pasl § 2-5. Fellesskapet er tjent med at den enkelte ytes best mulig hjelp gjennom en samordning av de vedtatte tiltak, for dermed å oppnå størst ressurseffektivitet. Individuell plan koster lite å utarbeide. Den gir som nevnt ingen rettigheter i seg selv. Virkningen av å utarbeide individuell plan vil være at de allerede rettmessige krav samordnes, slik at de kan iverksettes til beste for pasienten. Planen vil også bidra til å avdekke behov for tjenester som ikke er vedtatt iverksatt. Her vil planen danne grunnlag for å vurdere alternative løsninger, uavhengig av hvem som har ansvaret for å iverksette tiltakene. En tilsiktet sidevirkning av individuelle planer er at de ulike tjenesteytelser får en rasjonell og kostnadseffektiv gjennomføring.

Legges en videre fortolkning av tjenestebegrepet i pasl § 2-5 til grunn, vil Øyvind kunne kreve utarbeidet en individuell plan. Han har et langvarig og sammensatt tjenestebehov, og helsetjenester utgjør en del av totalbehovet.

Mer problematisk vil det være å avgjøre om Øyvind har rett til individuell plan, dersom han verken var funksjonshemmet eller har annet behov for helsehjelp.²⁰ Hvis hans behov utelukkende omfatter skoleskyss, tilsyn og lignende, vil han ikke omfattes av pasientbegrepet som er lagt til grunn både i helselovene og i forskrift om individuelle planer. Lov og forskrift er rettskilder av betydelig vekt. Når disse benytter samme begrep, slik tilfellet her er, og begrepet er gitt en legaldefinisjon, vil det legge sterke føringer for hvilket meningsinnhold som skal legges i uttrykket. Slik forholdet er, vil bruken av uttrykket "*pasient*" avskjære Øyvind fra en lovfestet rett til å få utarbeidet en individuell plan hvis hans behov ikke omfatter helsehjelp.

Det kan diskuteres om helselovene de lege ferenda skulle føre til motsatte konklusjon, tatt i betraktning formålet med den individuelle planen. Som nevnt skal planen sikre samhandling mellom tjenesteytere, pasient, pårørende og forvaltningsetater. Planen er et hjelpemiddel både for tjenesteyter og tjenestebruker i arbeidet med et sammenhengende, rasjonelt hjelpetilbud. I lys av dette kan det argumenteres for at retten til individuell plan også burde tilfalle brukere som ikke faller inn under lovens definisjon av begrepet "*pasient*".

²⁰ Begrepet er definert i pasl. § 1-3 c

Loven benytter uttrykket ”*pasient*” også i andre bestemmelser, der det legges en noe utvidende tolkning til grunn. I reglene om journalinnsyn i pasl kap. 5 er rettighetssubjektet ”*pasienten*”, og i forhold til disse bestemmelser er det antatt at retten til journalinnsyn også gjelder andre enn de behandlingstrengende. En person kan f.eks. ønske journalinnsyn også en god stund etter siste sykehusopphold fordi vedkommende overveier å kreve erstatning, eller fordi vedkommende bare vil bli sikker på hvilke vurderinger som i sin tid ble foretatt. Et slikt ønske kan ikke avslås begrunnet i at vedkommende på dette tidspunktet ikke fyller kravene i legaldefinisjonen. Riktignok dreier det seg her om en person som har vært pasient. Men etter en streng fortolkning av lovens definisjon av begrepet, vil også denne personen falle utenfor.

Når loven tolkes utvidende i denne sammenheng, kan en ikke utelukke utvidende tolkning også ved bestemmelsen av pasientbegrepet etter pasl § 2-5.

Det kan derfor argumenteres for at Øyvind har rett til å få utarbeidet individuell plan, selv om hans tjenestebehov ikke skulle omfatte helsehjelp. Det presiseres likevel at rettighetsgrunnlaget er meget usikkert under slike omstendigheter.

I henhold til forskrift om individuelle planer påhviler det kommunen og helseforetaket ansvar for å utarbeide planen,²¹ slik at den som er i kontakt med pasienten plikter å foreta vurdering av om individuell plan skal utarbeides. Forarbeidene til spesialisthelsetjenesteloven²² påpeker at spesialisthelsetjenesten plikter å samarbeide med andre tjenesteytere om individuell plan. Dette må bety at spesialisthelsetjenesten og kommunens helse- og sosialtjeneste har solidarisk ansvar for at planene utarbeides. Plikten er uavhengig av hvilken tjenestelinje man representerer. Det skal bare utarbeides en individuell plan for hver enkelt pasient. Planen skal omfatte behov for tjenester fra primær- og spesialisthelsetjenesten og andre tjenesteytere. Klage over manglende eller mangelfull plan rettes til fylkeslegen etter pasl kap. 7.

²¹ Jfr. forskrift om individuelle planer § 5

²² Jfr. Ot. prp. nr. 10 (1998-98) merknad til § 2-5

3.2 Transport til skolen

En forutsetning for å kreve sin rett og utføre sin plikt til grunnskoleopplæring, er at eleven får reell mulighet til å komme på skolen. Reglene om skyss i opplll kap. 7 har som formål å sikre at retten til utdanning er uavhengig av foreldrenes økonomi og bosted. En rekke elever som er tilkjent rett til spesialundervisning etter opplll kap. 5, har sammensatte funksjonshemminger av fysisk eller psykisk art. Deres allmenntilstand kan gjøre det vanskelig å tilbakelegge skoleveien ved egen hjelp, selv når distansen alene ikke utløser rett til skyss etter hovedregelen i opplll §§ 7-1(1) og 7-2.

Bestemmelsen i opplll § 7-3 lyder:

”Elevar som på grunn av funksjonshemming eller mellombels skade eller sjukdom har behov for skyss, har rett til det uavhengig av avstanden mellom heimen og opplæringsstaden”.

Rettighetsbestemmelsen i opplll § 7-3 er ikke relatert til klassetrinn eller skolelag. Det fremgår av forarbeidene²³ at tilsvarende bestemmelser etter tidligere lovgivning gjaldt både i grunnskolen og den videregående opplæring. Opplæringslovutvalet fikk departementets tilslutning til en videreføring av disse bestemmelsene. Rett til skyss etter opplll § 7-3 gjelder dermed både for elever i grunnskolen og i videregående skole.

Ansvar for å oppfylle rett til skyss etter opplll § 7-3 er lagt til fylkeskommunen for alle klassetrinn og skolelag, jfr opplll. § 13-4.

Selve formuleringen ”*behov for skyss*” avklarer ikke hvor grensen går mellom det å oppleve skoleveien som krevende, som ikke utløser rettigheter, og det å ha en skolevei som på grunn av elevens situasjon er så belastende at den gir rett til skyss. Lovens ordlyd påkaller bruk av skjønn.

Departementets merknader i forarbeidene²⁴ utdyper innholdet i bestemmelsen. Det presiseres her at skyssretten ikke er knyttet til om eleven får spesialundervisning eller ikke. Retten knyttes til graden av funksjonshemming, skade eller sykdom. Det er ikke

²³ Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 82, 83, 177,

²⁴ Jfr. Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 177

tilstrekkelig at eleven har en dysfunksjon. Funksjonshemmingen må være av en slik art at den gjør det nødvendig for eleven å få skoleskyss. Det må med andre ord være årsakssammenheng mellom funksjonshemmingen og behovet for skyss. Ifølge lov og forarbeider kan en legge til grunn at der hvor skoleveien er umulig å tilbakelegge for eleven, er behovet eksplisitt og skyssretten lovbundet. En lovbundet rettighet skal oppfylles, eventuell mangelfull oppfyllelse kan prøves for domstolene.

Det problematiske er å finne den nedre grensen for når et behov utløser skyssrettighet. Heller ikke forarbeidene avklarer spørsmålet. Avgjørelsen er dermed lagt til fylkeskommunen, som legger en skjønnsmessig vurdering av de konkrete forhold til grunn, der det særlig legges vekt på elevens situasjon i forhold til skoleveien, men også fylkeskommunens økonomi.

Selv om formålet med bestemmelsen om skyssrett tilsier at skoleveien ikke må utgjøre en urimelig belastning for eleven, vil avgjørelsen i praksis tas av fylkeskommunen ut fra en prioritering innen de budsjetttrammer som foreligger. Fylkeskommunens økonomiske situasjon vil variere. Dermed vil en elev kunne tilkjennes skyssrett innen en fylkeskommune, mens det samme forholdet ikke vil gi rettigheter i en annen med svakere økonomisk grunnlag. Slik forskjellsbehandling ansees ikke usaklig eller i strid med alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper. Dersom saksbehandlingen forøvrig ikke strider mot reglene for god forvaltningsskikk vil domstolen i hovedregel unnlate å overprøve avgjørelsen.

Øyvind er som nevnt funksjonshemmet. Hans funksjonshemming er årsaken til behovet for skyss. Han vil etter reglene i opplæringsloven § 7-3 ha lovbundet rett til skoleskyss gjennom hele grunnskolen og den videregående skole.

Når en elev ikke er funksjonshemmet eller på annen måte fyller vilkårene i oppl § 7-3, kan rett til skoleskyss søkes ut fra forhold ved selve skoleveien. Oppl § 7-1 (1) 3. pkt hjemler rett til gratis skoleskyss for *"Elevar som har særleg farleg eller vanskeleg skoleveg(...)."*

Rettigheter etter denne bestemmelsen er begrenset til elever i grunnskolen. Ansvar for å oppfylle retten er lagt til kommunen, slik det fremgår av oppl § 13-4, 1. pkt.

Spørsmålet er hva som kreves for å utløse denne skyssrettigheten.

Lovens uttrykk ”*vanskeleg skoleveg*” er skjønnsmessig og kan by på tolkningstvil. Det kan tillegges betydningen av en objektiv norm, hvilket innebærer at veien må være vanskelig objektivt vurdert, slik en gjennomsnittsperson vil oppfatte det. Begrepet kan også avgrenses etter en subjektiv vurdering, der elevens forutsetninger danner utgangspunktet for vurderingen av om skoleveien er vanskelig.

Det fremgår av forarbeidene²⁵ hvilke momenter som er viktige når skoleveien skal vurderes. Her skal det tas hensyn til trafikforholdene og tiltak ved skoleveien som er gjort med sikte på fotgjengeres trygghet. I tillegg skal forhold knyttet til den enkelte eleven tillegges vekt. Elevens modenhet og evne til å ferdes trygt i trafikken kan dermed legges til grunn ved avgjørelsen av skoleskyss. Kravet til trafikksikkerhet og fremkommelighet er derfor strengere ved vurdering av skoleveien for de yngste elevene enn for elever i høyere klassetrinn.

Forarbeidene gir grunnlag for å pålegge elever å gå en rimelig distanse fram til møtestedet for skoleskyss. Avgjørelsen av hva som er en rimelig distanse må i henhold til forarbeidene baseres på en konkret vurdering. Gangavstanden må ikke representere en større fare for den enkelte eleven enn hva skoleelever i samme alderstrinn vanligvis utsettes for, verken trafikkmessig eller i form av tidkrevende reisevei.

Reelle hensyn tilsier at elevens individuelle forhold bør tillegges avgjørende vekt ved vurdering av gratis skoleskyss. Hvert år skjer det ulykker på skoleveien. Trafikkskadde skolebarn er en personlig tragedie for dem som rammes, og en stor økonomisk belastning for samfunnet. Allmenne interesser taler derfor for å investere i skoleskyss der det kan være tvil om barnet har forutsetninger for å mestre trafikkbildet på skoleveien, selv når andre elever i samme alderstrinn uten fare kan utsettes for den samme trafikken.

²⁵ Jfr. Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 175

Rent praktisk kan skyss ordnes i samarbeid mellom fylkeskommune og kommune. Når kommunen benytter fylkeskommunal transport, skal kostnadene refunderes etter persontakst. Foreldrene kan ordne skyssen selv, og skal i slike tilfelle få dekket de nødvendige faktiske kostnadene.²⁶ Ansvar for refusjon av utgifter fremgår av oppl § 13-4.

3.3 Tilrettelegging av fysiske arbeidsforhold

Tidligere bestemmelse i oppl § 9-3 ga alle elever rett til en arbeidsplass som er tilpasset deres behov. Bestemmelsen er opphørt og erstattet av nytt kapittel i opplæringsloven, kap. 9a, som er gjort gjeldende fra 1. april 2003.²⁷ I forarbeidene til endringsloven²⁸ fremgår det at departementets formål med lovendringen ikke var å skjerpe innholdet i kravene til skolemiljøet, men å få kravene tydeligere fram i lovteksten. Likevel fremgår det at de nye bestemmelsene regulerer både de fysiske og psykososiale forhold ved skolen, mens den gamle bestemmelsen ifølge sine forarbeider²⁹ bare gjaldt de fysiske forholdene.

Bestemmelsene i kap. 9a er generelle og gjelder alle elever både i grunnskolen og den videregående opplæring. Særlig aktuelle er kap. 9a likevel for elever som pga funksjonshemninger har behov for særskilt fysisk utforming av klasserom eller arbeidsplass.

Den generelle innledende bestemmelsen lyder:

§ 9a-1. Generelle krav

Alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring.

²⁶ Jfr. Ot. prp. nr. 46 (1997-98) s. 175

²⁷ Se lov av 20. des. 2002: Lov om endringar i lov 17. juli 1998 nr. 61

²⁸ Ot.prp. nr. 72 (2001-2002) kap. 6.2.1

²⁹ Ot.prp. nr. 46 (1997-97) s. 181

Det påpekes i forarbeidene³⁰ at skolemiljøet har en viktig betydning for helsen, trivselen og læringen til elevene. Skolemiljøet skal være tilfredsstillende i den forstand at det ikke forårsaker eller forsterker helseplager eller mistrivsel, eller ødelegger, hindrer eller forstyrrer læringen. Dette gjelder både det fysiske og psykososiale miljøet. Skolen har ansvar for å oppfylle kravene til miljøet uavhengig av den økonomiske situasjonen skolen befinner seg i.

Oppl § 9a-2 om det fysiske miljøet spesielt lyder:

§ 9a-2. Det fysiske miljøet

Skolane skal planleggjast, byggjast, tilretteleggjast og drivast slik at det blir teke omsyn til tryggleiken, helsa, trivselen og læringa til elevane.

Det fysiske miljøet i skolen skal vere i samsvar med dei faglege normene som fagmyndigheitene til kvar tid anbefaler. Dersom enkelte miljøtilhøve avvik frå desse normene, må skolen kunne dokumentere at miljøet likevel har tilfredsstillande verknad for helsa, trivselen og læringa til elevane.

Alle elevar har rett til ein arbeidsplass som er tilpassa behova deira. Skolen skal innreiast slik at det blir teke omsyn til dei elevane ved skolen som har funksjonshemmingar.

Dersom ein elev eller forelder, eller eit av råda eller utvala ved skolen der desse er representerte, ber om tiltak for å rette på fysiske miljøtilhøve, skal skolen snarast mogleg behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Om skolen ikkje innan rimeleg tid har teke stilling til saka, vil det likevel kunne klagast etter føresegnene i forvaltningslova som om det var gjort enkeltvedtak.

I forarbeidene fremgår det at det fysiske miljøet omfatter inneklima, utforming av uteareal, lekeplasser, skolebygg og skoleanlegg og driften av dette. Skolemiljøet skal være i samsvar med de retningslinjer som statlige helsefaglige og byggfaglige styresmakter anbefaler. Elever med funksjonshemminger skal særlig hensyntas ved innredning av skolen, f eks ved særskilt tilpasset arbeidsplass. Departementet understreker at en oppfyllelse av retningslinjenes minimumsnivået for enkelte miljøfaktorer, ikke nødvendigvis leder til et tilfredsstillende skolemiljø. Her må det samlede skolemiljø legges til grunn ved vurderingen av om eleven tilbys lovmessig fysisk miljø. Bestemmelsen pålegger videre skolen å ta stilling til enhver oppfordring fra elever, foreldre, skolens råd eller utvalg om å rette på miljøforhold.

³⁰ Jfr. Ot.prp. n.r 72 (2001-2002) kap. 8 – Merkander til paragrafane

3.4 Tilsyn i skoletiden

Det følger av formålsbestemmelsen i oppl § 1-2 at alle som er knyttet til skolen skal arbeide for å hindre at elever kommer til skade. Ansvaret legges her direkte på skolens arbeidstakere. Av forarbeidene³¹ fremgår det likevel at kommunen og fylkeskommunen har ansvar for å legge forholdene tilrette slik at skolens ansatte kan oppfylle sitt ansvar. Skolens ansvar for elevenes trygghet omfatter også plikt til å sørge for tilsyn i ventetiden før skolen starter, og etter skoletid før skoleskyss kommer. Det følger av oppl § 7-4. Kommunens ansvar gjelder i forhold til alle elever i grunnskolen som har nødvendig behov for tilsyn og som får skoleskyss etter lovens kap. 7.³² For elever i videregående opplæring skal fylkeskommunen sørge for nødvendig tilsyn i ventetid når elevene har rett til skyss etter kap. 7.³³

Med hjemmel i oppl § 9a-9 er den fysiske tryggheten til elevene videre regulert i forskrift.³⁴ Forskriften kap. 12 supplerer andre regler om trygghet,³⁵ og omhandler forhold knyttet til forebygging av skade og ulykke. Skolen plikter å sørge for tilsyn med elevene som står i forhold til risikoen for skade eller ulykke.

Skolen er følgelig ansvarlig for Øyvinds fysiske sikkerhet i skoletiden. Når det gjelder fysisk tilrettelegging av arbeidsmiljøet viser jeg til avsnitt 3.3. Den sosiale trygghet for elever behandles i avsnitt 5.

3.5 Tilsyn ved skolefritidsordning

Etter oppl § 13-7 er alle kommuner pålagt å etablere skolefritidsordning (SFO) for barn i 1. – 4. klassetrinn i perioden *”før og etter skoletid”*. Kommunens plikt er oppfylt

³¹ Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 77

³² Helgeland, Geir ”Opplæringslova, kommentarutgave” s. 226

³³ Jfr. Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 177, departementets merknad til oppl § 7-4

³⁴ Forskrift 28.06.1999 nr.722 til opplæringsloven

³⁵ Regler om det fysiske arbeidsmiljø finnes i oppl § 9a og i arbeidsmiljøloven, som gjelder for enkelte elevgrupper, se avsnitt 5.

enten SFO etableres i kommunal eller privat regi. Private skolefritidsordninger må oppfylle kravene i oppl § 13-7 for å motta statstilskudd til driften. Plikten til å etablere SFO er oppfylt bare tilbudet finnes i kommunen, det stilles dermed ikke krav om at hver skole skal ha SFO. I skoletiden er som nevnt skolen ansvarlig for tryggheten til elevene.³⁶ I skolens ferier er verken skole eller SFO pliktig til å ta ansvar for elevenes trygghet.

Funksjonshemmede barn skal i henhold til oppl § 13-7 gis gode utviklingsvilkår også den tiden de tilbringer i skolefritidsordningen. SFO skal legge tilrette for lek, kultur- og fritidsaktiviteter. Bestemmelsen ilegger skolefritidsordningen plikt til å gi elevene omsorg og tilsyn i perioden før og etter skoletiden. Det nærmere innholdet i SFOs plikt fremgår av forskrift til opplæringsloven kap. 23, jfr. kap. 12³⁷ som også regulerer ansvar for den generelle trygghet for elevene i skoletiden. Det stilles dermed de samme krav til SFO som til skolen, når det gjelder å ivareta elevenes trygghet.

Uttrykket ”trygghet” er nærmere gjort rede for i forskriften til opplæringsloven § 12-1a. Her forstås tilsyn med elevene som er forsvarlig i forhold til risikoen for at skade og ulykke kan skje. Det er med andre ord den fysiske trygghet som ivaretas gjennom denne bestemmelsen. Den sosiale trygghet omfattes ikke her. Dette temaet blir som nevnt behandlet i avsnitt 5 om sosial tilrettelegging.

Det kan synes som et problem, at ikke alle barn kan gjøre krav på plass ved SFO. Kommunens plikt etter oppl § 13-7 omfatter bare tilbud til elever i 1. til 4. klasse. Funksjonshemmede elever gis mulighet til et utvidet tilbud som også omfatter mellomtrinnet t.o.m. 7. klasse. Retten til statstilskudd for dette mellomtrinnet innebærer likevel ikke at kommunene pålegges å opprette et slikt tilbud, slik formuleringen er. Kommunen har myndighet til å avgjøre omfanget av det antall plasser som skal stilles til disposisjon. Søknad om kommunal skolefritidsplass må likevel behandles etter alminnelige forvaltningsrettslige regler. Avgjørelsen må møte krav til god

³⁶ Forskrift 28.06.1999 nr. 722 kap 12

³⁷ Forskrift 28.06.1999 nr. 722 § 23-5. Her vises det til forskriften § 12-1 som omhandler tryggheten for elevene i skoletiden. Følgelig gjelder de samme reglene både i skolen og i SFO.

saksbehandling, herunder være i tråd med de alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper.

Det økonomiske grunnlaget for skolefritidsordning utgjøres av en kommunal del, en statlig del og en egenandel. Kommunen har ansvaret for å dekke kostnadene til lokale, lys, varme, renhold, vaktmester, utstyr, uteareal og administrasjon. Driften forøvrig støttes av statstilskudd, mens resterende kan kreves dekket gjennom egenandel.³⁸ Prinsippet som gjelder, er at egenandelen regnes ut på grunnlag av selvkost, men dog slik at merkostnadene på grunn av særlige behov hos et barn skal holdes utenfor. Dette må søkes dekket gjennom særlige bevilgninger. I henhold til forskriften § 23-3 skal 15 % av det statlige tilskuddet gå til spesielle tiltak for barn med særlige behov. I utgangspunktet vil derfor skolens økonomiske situasjon ikke påvirkes av det antall elever som tilbys skolefritidsordning. Arealbegrensninger vil i praksis ofte sette rammen for tilbudet ved skolen. Det foreligger ingen sentrale føringer for hvem som skal prioriteres, dersom tilbudet ikke dekker etterspørselen.

I henhold til juridisk litteratur³⁹ går ikke kommunens plikt lengre enn den aktuelle etterspørselen. Dersom ingen ønsker SFO-tilbudet, suspenderes plikten til å holde tilbudet i gang.

Selve formuleringen i oppl § 13-7 antyder at skolens plikt til å tilby plass ved SFO ikke er knyttet til elevens alder. Elever som av ulike grunner er forsinket i grunnskoleopplæringen, og derfor er eldre en klassen forøvrig, kan likevel søke plass på linje med klassetrinnet forøvrig.

I henhold til sosialtjenesteloven § 4-3, jfr § 2-1 har enhver som ikke kan dra omsorg for seg selv krav på hjelp fra kommunen. Dette er grunnlaget for å pålegge kommunen ansvaret for å sørge for annen forsvarlig tilsynsordning, dersom skolen ikke kan tilby skolefritidsplass. Dette ansvaret begrenses av foreldrenes omsorgsansvar for sine barn. Det er imidlertid usikkert hvor langt foreldreansvaret etter barneloven § 30 strekker seg

³⁸ Jfr. forskrift til opplæringslova § 23-2

³⁹ Helgeland, Geir "Opplæringslova, kommentarutgave" s. 333

i forhold til den daglig omsorg for funksjonshemmede skolebarn, som ikke kan være alene.⁴⁰ Dette er en elevgruppe med særskilte behov. Det er tvilsomt om den alminnelige omsorgsplikten skulle innebære en rettslig plikt for foreldre til å avstå fra arbeidslivet for å ivareta særskilte pleie- og omsorgsbehov. Det beste grunner taler derfor for at ansvaret for å ivareta slike behov hviler på fellesskapet. Jeg legger til grunn videre i oppgaven at kommunen har ansvaret for forsvarlig tilsynsordning for denne elevgruppen.

De årene Øyvind går i barne- og mellomtrinnet (1. – 7. klasse) vil han ha mulighet for plass ved SFO med omsorg og tilsyn. Kommunen må fremskaffe en forsvarlig alternativ ordning, dersom SFO ikke tilbys.

3.6 Assistenttilbud etter sosialtjenesteloven

Formålet med sosialtjenesteloven⁴¹ er i henhold til forarbeidene⁴² ”(...) å sikre sosial og økonomisk trygghet og en utjevning av livsvilkårene.” Dette kommer til uttrykk i lovens formålsbestemmelse.⁴³ Det fremgår av sostjl § 4-3 at de som ikke kan dra omsorg for seg selv, eller som er helt avhengig av praktisk eller personlig hjelp for å greie dagliglivets gjøremål, har krav på hjelp etter § 4-2 bokstav a-d. I forarbeidenes merknader til bestemmelsen⁴⁴ presiseres det at klienten her har rettskrav på tjenester etter sosialtjenesteloven som kan avhjelpe omsorgsbehovet. Hjelpebehovet må følgelig dekkes på en forsvarlig måte. Dette er også kommet til uttrykk i rettspraksis.⁴⁵

⁴⁰ Se NOU 1985: 18 s. 74, 75

⁴¹ Lov om sosiale tjenester m.v. 13. des. nr. 81 1991

⁴² NOU 1985: 18 s. 48

⁴³ Jfr. sostjl § 1-1

⁴⁴ NOU 1985: 18 s. 336

⁴⁵ Høyesteretts avgjørelse datert 20. november 2002, omhandler bl.a. en kvinnes rettigheter etter sostjl 4-3. Førstevoterende uttaler: ” De ytelsene det dreier seg om, tilstår for kortere tidsperioder, og ved tildelingen av ytelser har offentlige myndigheter et visst skjønn både med hensyn til i hvilket omfang og på hvilken måte ytelsene skal gis, jf. lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester m.v. § 4-3 sammenholdt med § 4-2 og lov 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene § 2-1. Den enkelte kommunes økonomi kan likevel ikke tillegges vekt ved fastleggingen av den minstestandard

Kommunen plikter å rådføre seg med bruker med hensyn til utforming av tjenestetilbudet, og skal legge stor vekt på dennes synspunkter, slik det også fremgår av sotjl § 8-4. Brukeren har likevel ikke krav på selv å få velge tjenestens art, innhold eller omfang. Blir det for kostnadskreven og praktisk vanskelig å gi forsvarlig hjelp i hjemmet, vil sosialtjenesten ha oppfylt sitt ansvar ved å skaffe plass i institusjon.

3.6.1 Personlig assistent

Sosialtjenesteloven (sotjl) § 4-2 a hjemler kommunens plikt til å etablere brukerstyrt personlig assistanse ved særlig hjelpebehov, som bl a kan skyldes funksjonshemming. Det er ikke oppstilt krav om at tilbudet skal dekke ethvert behov. Slik ordlyden i bestemmelsen er, har kommunen oppfylt sin plikt, når tilbudet finnes blant kommunens tjenestetilbud. Den enkelte bruker har i henhold til ordlyd og forarbeider ingen subjektiv rett til spesielt å kreve personlig assistent. Kommunen kan vurdere om andre tjenestetilbud kan ivareta behovet på forsvarlig måte.

I Øyvinds tilfelle vil en personlig assistent kunne avhjelpe behovet for omsorg og pleie før, under og etter skoletid. Assistenten vil kunne hjelpe Øyvind til og fra skoleskyss, og være nødvendig reisefølge. Øyvind har imidlertid ikke noen lovfestet rett til spesielt denne tjenesten, og kan derfor risikere å få innvilget et begrenset antall tjenestetimer, eller også et avslag på sin søknad. I så fall er det også her kommunens ansvar å finne fram til alternativ forsvarlig ordning for den tiden foreldrene er i arbeid.

3.6.2 Støttekontakt

Det fremgår av forarbeidene til sosialtjenesteloven at støttekontaktvirksomhet kan være et viktig tiltak for en bred gruppe brukere, blant annet i forhold til funksjonshemmede i alle aldre. Støttekontaktvirksomhet utøves oftest av privatpersoner uten spesiell faglig bakgrunn. Den viktigste oppgaven er å hjelpe den enkelte til en meningsfull fritid. Som en fritidskamerat skal støttekontakten veilede og bistå brukeren på brukerens premisser.

Støttekontakttjenesten er hjemlet i sotjl § 4- c. Ordlyden i bestemmelsen er som følger:

borgerne har krav på, jf. Rt 1990 874.” Den siste henvisning gjelder Fusa-dommen, som omtales i avsnitt 3.7.

”De sosiale tjenester skal omfatte støttekontakt for personer og familier som har behov for dette på grunn av funksjonshemming, alder eller sosiale problemer,”

Det fremgår ikke av ordlyden hvilket omfang ordningen skal ha. Sotjl § 4-3 legges til grunn også her, og innebærer som nevnt at enhver skal tilbys nødvendige tjenester. Tjenesten behøver likevel ikke å være spesielt tilbud om støttekontakt. Alternative tiltak kan vurderes, slik forholdet også var ved søknad om personlig assistent. Omfanget av tjenestetilbudet bestemmer kommunen ut fra en skjønnsmessig helhetsvurdering, der den økonomiske situasjonen i kommunen også er relevant moment. Den ordning kommunen⁴⁶ vedtar skal ivareta individets behovet for trygghet og rett til likeverd.⁴⁷

Støttekontakten vil i prinsippet kunne være til hjelp for Øyvind før og etter skoletid, med den begrensning som ligger i at dette er ufaglært personell, og at ordningen må være forsvarlig ut fra Øyvinds tilstand. Det forutsetter likevel at tilstrekkelig antall uketimer er innvilget. I et begrenset omfang vil ikke en støttekontakttjeneste kunne avhjelpe Øyvinds behov.

3.7 Medisinering

Øyvind trenger medisiner i løpet av dagen, og kan ikke greie dette selv. Hvilke tiltak kan iverksettes, som sikrer riktig medisinering til rett tid?

En praktisk løsning ville være at Øyvind får sine medisiner av de voksenpersoner som har tilsyns- og opplæringsansvaret for ham. Da vil han få et begrenset antall kontaktpersoner å forholde seg til. Spørsmålet som reiser seg, er om ansvaret for medisineringen kan pålegges lærer eller personale ved SFO.

Foreldre har ingen plikt til å opplyse om barnets helsetilstand. Men hvis foreldrene finner det hensiktsmessig, kan informasjon formidles til personalet ved skolen og SFO.

⁴⁶ Kommunen er ansvarlig for den praktiske og økonomiske gjennomføringen også av støttekontakttjenester, jfr. sotjl § 2-1

⁴⁷ Jfr. sotjl § 1-1

I forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. § 16 pålegges skolen å oppfordre elevenes foresatte å gi informasjon om forhold ved elevenes helse, som de ønsker at personalet skal ta særlig hensyn til. Formålet med bestemmelsen er at skolens personale skal kunne hjelpe barna med deres helsemessige problemer. Opplysninger av denne karakter er taushetsbelagte. Oppl § 15-1(2) bringer forvaltningslovens bestemmelser om taushetsplikt⁴⁸ til anvendelse både for offentlige og private skoler.

Helsepersonelloven⁴⁹ (hlspl) § 5 åpner for bruk av medhjelpere. Helsepersonell kan overlate bestemte helsetjenester til annet personell, hvis det er forsvarlig ut fra oppgavens art, personellets kvalifikasjoner og den oppfølging som gis. Medhjelpere er i slike forhold underlagt helsepersonellets kontroll og tilsyn.

Det er ingen bestemmelser i opplæringsloven eller tilhørende forskrift som pålegger undervisnings- eller SFO-personalet å medisinerer elever. Forskriften hjemler bare bestemmelsen om at personalet plikter å ta hensyn til forhold ved elevenes helse som de er gjort kjent med. Heller ikke forarbeidene til opplæringsloven avklarer om det finnes en slik plikt.

Arbeidsgiver har i utgangspunktet instruksmyndighet overfor arbeidstaker med hensyn til hvilke oppgaver som skal utføres i tjenesten. Men her gjelder visse begrensinger. Oppgaver som er i strid med lovgivning, f.eks. forsvarlighetsprinsippet i hlspl § 5, vil falle utenfor hva arbeidstakere ved skolen eller SFO kan pålegges. Dersom det antas at heller ikke stillingsinstruksen innebærer en avtale om at personalet skal utføre en slik tjeneste, kan det legges til grunn at personalet må samtykke til å utføre medisineringen.

Formålet med forskriftens⁵⁰ § 16 er en best mulig tilrettelegging. Hensikten er å ivareta barnas behov. Enkelte medisiner kan representere helserisiko, dersom de feildoseres eller gis til feil tid. Det er naturlig at en lærer i enkelte tilfeller ønsker å benytte seg av sin rett til å reservere seg mot å ha ansvaret for medisinerer. Spørsmålet er hvem som

⁴⁸ Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker 10. feb. 1967 §§ 13 til 13e

⁴⁹ Lov om helsepersonell m.v. 2. juli nr. 64 1999

⁵⁰ Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. av 1995-12-01 nr. 928

etter loven er pliktig til å sørge for medisineringsen, dersom lærer eller personell ved SFO ikke samtykker i å ha ansvaret for dette.

Kommunehelsetjenesteloven (khl) tillegger kommunen ansvaret for nødvendige helsetjenester for alle som bor eller midlertidig oppholder seg i kommunen, jfr khl § 1-1. Lovforarbeidene gir en entydig støtte for at det ved khl § 2-1 er etablert en tilsvarende rett til nødvendig helsehjelp for enhver som bor eller oppholder seg i kommunen.⁵¹ ”Nødvendig helsehjelp” er en rett av et svært ubestemt innhold. Det må avklares om begrepet omfatter hjelp til medisineringsen i løpet av en skoledag.

Høyesterett har i Fusa-dommen⁵² uttalt at kommunen plikter å iverksette de tiltak som sikrer livsopphold, etter en bestemmelse i tidligere lovgivning som hadde vesentlige likhetspunkter med khl § 2-1. Ansvaret for å sikre livsnødvendig hjelp var etter Høyesteretts avgjørelse uavhengig av kostnadene knyttet til det. Saken gjaldt en sterkt funksjonshemmet kvinne med et omsorgs- og pleiebehov anslått til ca 60 timer i uken. Kommunen hadde redusert omsorgstilbudet til ca 20 timer. Høyesterett uttalte at kommunen ut fra et forvaltningsskjønn hadde myndighet til å avgjøre hva slags type ytelser som skulle gis etter den dagjeldende sosialomsorgsloven. Vedtaket som var fattet innebar imidlertid en vesentlig reduksjon av de ytelser som kvinnen tidligere hadde hatt, og det var åpenbart at det ikke tilfredsstilte hennes helt livsviktige behov for stell og pleie. Høyesterett fant enstemmig at tilbudet, når det ikke kunne dekke hennes livsnødvendige behov, ikke tilfredsstilte den minstestandard som måtte gjelde. Hensynet til kommunens økonomi var her ikke avgjørende. Vedtaket var derfor ugyldig som følge av sitt lovstridige innhold. Khl § 2-1 er en kodifisering av Høyesteretts avgjørelse.⁵³

⁵¹ Ot. prp. nr. 66 (1981-82) s. 31 Her uttales det at hensikten med khl § 2-1 ikke er å pålegge kommunene en urimelig og urealistisk forpliktelse, men at man må forutsette en minstestandard som en kommune, eventuelt flere i samarbeid, ikke kan gå under. Fastlegging av denne minstestandard forutsettes overlatt til praksis, og må vurderes på bakgrunn av den økonomiske situasjon i helsesektoren generelt og i den enkelte kommune spesielt, slik den til enhver tid fortoner seg.

⁵² Rt 1990 s. 874

⁵³ Jfr. Leif Oscar Olsen i Norsk Lovkommentar, kommentar til khl § 2-1

Rett til nødvendig helsehjelp innebærer etter dette en lovfestet rett til livsviktig pleie. Kommunen har etter khl § 1-1 ansvar for gjennomføringen. Også forarbeidene til pasientrettighetsloven⁵⁴ presiserer at kommunene er forpliktet til å holde en helsetjeneste av en viss minstestandard uten hensyn til ressurstilgang. Etter khl § 2-1 har enhver tilsvarende rett til livsviktig medisinerings. Retten vil måtte omfatte livsviktig medisinerings som gis i skolesituasjon.

Praktisk kan dette skje ved å benytte skolehelsetjenesten. Alle skoler som faller inn under opplæringsloven er etter forskriften om skolehelsetjeneste⁵⁵ § 1 pålagt å ha en skolehelsetjeneste. Virkeområdet er primært det forebyggende helsearbeid for barn og ungdom i skolealder. Det følger imidlertid av ordlyden i forskriften §§ 2 og 3, at skolehelsetjenesten skal forestå individuell helseveiledning og andre medisinske tiltak. Her omfattes både rådgivende tjeneste og konkrete medisinske handlinger. Det er naturlig å tolke bestemmelsen til å omfatte ansvar for daglig medisinerings. Praktiske problemer vil likevel oppstå, når skolehelsetjenesten ikke er tilgjengelig. Det kan f.eks. skyldes at tjenesten er begrenset til enkelte dager i uken. Etter khl § 1-1 er det kommunens ansvar å sørge for at behovet i disse periodene blir ivaretatt. Kommunen plikter å sørge for at annet helsepersonell utfører medisinerings, eventuelt ved forsvarlig bruk av medhjelpere.

Konklusjonen i forhold til Øyvind er etter dette, at kommunen har ansvaret for gjennomføringen av hans behov for medisinerings, når behovet er av livsviktig karakter. Gjennomføringen kan skje ved hjelp av medhjelpere som f.eks. skolens personale, når dette er forsvarlig. Ellers må skolehelsetjenesten eller annet kommunalt helsepersonell forestå gjennomføringen.

⁵⁴ Jfr. Ot.prp. nr. 12 (1998-99) avsn. 4.1.1.

⁵⁵ Forskrift om helsetjenester i skolen 23. nov. 1983 nr. 1776

3.8 Avlastningstilbud i hjemmet

I lovforarbeidene til sosialtjenesteloven⁵⁶ har sosialdepartementet uttalt følgende:

”En helt vesentlig del av omsorgen for eldre, funksjonshemmede og andre med særlige omsorgsbehov utføres av nære pårørende. Avlastningstiltak har primært som mål å avlaste pårørende eller andre som har påtatt seg omfattende omsorgsoppgaver. Hensikten er å gi omsorgsgiveren regelmessig fritid og ferie, mulighet for å ta del i samfunnsaktiviteter og føre en tilnærmet normal tilværelse. Samtidig skal avlastningstiltaket sikre omsorgsmottakeren tilfredsstillende omsorg når omsorgsgiveren har fri.

Retten til avlastning er nedfelt i sotjl § 4-2 b, jfr. § 4-3, og er gjort betinget av at omsorgsarbeidet er særlig tyngende. Kommunene har ansvar for å tilby nødvendig avlastning. Det fremgår av den generelle ansvarsbestemmelsen i sotjl § 2-1.

Anvendt i forhold til Øyvind, vil foreldrene kunne søke avlastningstjeneste. Det vil gi en anledning til avkobling for foreldrene, men vil vanskelig kunne benyttes som et tiltak til hjelp for den praktiske tilrettelegging av Øyvinds skolehverdag. Det vil derfor ikke bli nærmere behandlet her.

3.9 Innlosjering

Dersom skoleskyss ikke kan gjennomføres forsvarlig, er innlosjering av eleven et alternativ for å gjennomføre retten og plikten til grunnskoleopplæring.

Opplæringsloven § 7-1 (4) lyder:

Kommunen skal innlosjere elever når dagleg skyss ikkje er forsvarleg. I vurderinga skal det særleg leggjast vekt på forhold som gjeld den enkelte eleven, til dømes alder, funksjonshemming, reisetid og tryggleik, og om dagleg skyss fører til ekstraordinære kostnader eller vanskar for kommunen. I tvilstilfelle avgjer foreldra om eleven skal skyssast eller innlosjerast.

Det følger av bestemmelsen at ansvaret for å forestå innlosjering av elever i grunnskolen, ligger hos kommunen. Bestemmelsen omfatter alle grunnskoleelever uavhengig av funksjonsnivå, men elevens funksjonshemming skal tillegges særlig vekt

⁵⁶ Ot.prp. nr. 29 (1990-91) s. 57

ved vurderingen av om skoleskyss eller innlosjering skal benyttes. Lovteksten opplister også andre momenter av relevans når det skal tas stilling til om daglig skyss er forsvarlig. Opplistingen er ikke uttømmende. Andre hensyn kan derfor også tas i betraktning i den grad de har relevans.

I første instans er det kommunen som avgjør om det foreligger tvil omkring valget mellom skyss og innlosjering. Når det er klart at daglig skyss ikke er forsvarlig, skal kommunen gjøre vedtak om innlosjering uavhengig av om foreldrene har krevet det. Innlosjering kan i slike tilfeller vedtas mot foreldrenes vilje. Tvilstilfeller skal derimot avgjøres av foreldrene. Kommunens avgjørelse av om det foreligger tvil, kan imidlertid påklages til statens utdanningskontor etter forvaltningslovens regler, jfr. oppl § 15-2.

Kommunen har tilsynsansvar for grunnskoleelever som er innlosjert.⁵⁷

For elever i videregående opplæring er fylkeskommunen pliktsubjektet.⁵⁸ Her er imidlertid plikten begrenset til å hjelpe til med å fremskaffe bolig. Dersom det ikke er mulig å skaffe eleven bolig på annen måte, plikter fylkeskommunen å bygge elevboliger. Fylkeskommunen er bare forpliktet i forhold til elever som bor slik til at de ikke kan benytte daglig skyss. Plikten omfatter likevel ikke kostnadene ved elevens innlosjeringen.⁵⁹ Disse må dekkes av eleven selv. Det er eleven som avgjør om innlosjering ønskes.

Er det utvilsomt uforsvarlig å benytte daglig skoleskyss, vil Øyvind innlosjeres med nødvendig tilsyn for kommunens regning. Dersom det er tvil om daglig skyss er forsvarlig, vil Øyvinds foreldre avgjøre spørsmålet. Kommunens ansvar for innlosjering i grunnskolen omfatter både den praktiske og økonomiske gjennomføringen. I den videregående skole vil fylkeskommunen være forpliktet til å skaffe elevbolig, men plikten omfatter ikke kostnadene som er forbundet med innlosjering.

⁵⁷ Jfr. oppl § 7-1(4)

⁵⁸ Jfr. oppl § 7-2 (3)

⁵⁹ Jfr. Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 176

3.10 Bolig med heldøgns omsorgstjeneste

Personer med store hjelpe- og omsorgsbehov kan leve et selvstendig liv i en egen bolig, dersom forholdene legges til rette for det. De senere år har vært preget av en utvikling med vekt på nedbygging av institusjoner, og utvikling av alternative bolig- og omsorgstiltak. Det å tilbringe lang tid i institusjon gir ikke de muligheter for vekst og selvstendig livsførsel som er ønskelig og rimelig. Lovgiver gir uttrykk for at man bør søke en boform som i størst mulig grad åpner for en selvstendig livsform, med rom for frihet til å følge personlige vaner og mulighet for et alminnelig privatliv.

Sosialtjenesteloven § 4-2 d, jfr. § 4-3, hjemler likevel rett til bolig med heldøgns omsorgstjenester når behovet gjør det nødvendig. Boliger med heldøgns omsorgstjenester er i denne sammenheng begrenset til kommunale boliger, der det bor omsorgstrengende barn og unge under 18 år utenfor foreldrehjemmet.⁶⁰

En naturlig tolkning av lovtekst og forarbeider⁶¹ innebærer at retten til institusjonsplass eller omsorgsbolig først aktualiseres når et forsvarlig tilbud om hjembaserte tjenester blir for kostnadskrevende og praktisk vanskelig. Sterke grunner taler også for at situasjonen for pårørende også tillegges vekt ved avgjørelsen av om behovet utløser rett til bolig med heldøgns omsorgstjeneste. Minstestandarden innebærer at enhver har rett til å få dekket sine livsnødvendige behov. I denne sammenheng kan minstestandarden lede til at tilbud om bolig med heldøgns omsorgstjeneste må fremskaffes, når hjemsituasjonen ikke kan ivareta behovet for pleie. Ansvar for plass i omsorgsbolig påhviler kommunen.⁶²

⁶⁰ Jfr. Gyldendals Lovkommentar, kommentar til sotjl § 4-2 d

⁶¹ NOU 1985: 18 s. 335-336 og Ot.prp. nr. 29 (1990-91) s. 61-65

⁶² Jfr. sotjl § 2-1

3.11 Konklusjon i forhold til praktisk tilrettelegging for Øyvind

Oppsummeringsvis vil Øyvind ha rett til nødvendig transport til skolen, eventuelt med reisefølge både i grunnskolen i den videregående opplæring. Skolen skal være tilpasset hans fysiske behov både med hensyn til skoleanlegg og arbeidsplass. Han kan kreve at skolen har SFO-tilbud fra 1. til 7. klasse, men har slik reglene er utformet, ikke lovfestet rett til plass. Kommunen antas likevel å ha ansvar for nødvendig omsorg og hjelp, og må fremskaffe alternativ forsvarlig ordning dersom SFO ikke tilbys. Personlig assistent er et alternativ til plass ved SFO. Han kan også søke støttekontakt for å kunne delta i fritidsaktiviteter. Utformingen av tjenestetilbudet kan imidlertid bestemmes av kommunen, under hensyn til de tilgjengelige ressurser. Dersom daglig skoleskyss ikke er forsvarlig plikter kommunen å besørge og bekoste innlosjering mens han går i grunnskolen. I den videregående opplæring plikter fylkeskommunen bare å hjelpe til med å skaffe elevbolig.

Det påhviler kommunen å dekke Øyvinds behov for nødvendig medisinsk hjelp. Hjelpen kan utføres av skolens og SFOs personale i den grad de samtykker til det. I mangel av samtykke er det kommunen som må iverksette en alternativ forsvarlig ordning, slik at Øyvind kan oppfylle sin skoleplikt og kreve sin skolerett. Hvis hans tilstand innebærer at han ikke får dekket sine nødvendige behov ved å bo hjemme, kan han kreve bolig med heldøgns omsorgstjeneste. Også her ligger ansvaret for den praktiske og økonomiske gjennomføringen hos kommunen.

Det finnes økonomiske hjelpetiltak som aktualiseres for Øyvind og hans familie. Grunnstønad, hjelpestønad, pleiepengar og opplæringspengar kan søkes med hjemmel i folketrygdloven.⁶³ Dette ligger på siden av oppgavens tema, og blir derfor ikke behandlet.

⁶³ Lov om folketrygd 28. feb. nr. 19 1997

4 Pedagogisk tilrettelegging

Enkeltvedtaket som innvilger Øyvind spesialundervisning, kan være starten på en bedre skolehverdag. I hvilken grad man lykkes avhenger av flere forhold. Av særlig betydning er innholdet i - og omfanget av den spesialundervisning som gis. Vi er tilbake i opplæringsloven kapittel 5, som regulerer spesialundervisning for barn, unge og voksne.

4.1 Forsvarlig utbytte - minimumstandarden og likeverdsprinsippet

Ordlyden i § 5-1(2) 2. pkt er som følger:

”Opplæringstilbudet skal ha eit slikt innhald at det samla tilbodet kan gi eleven eit forsvarleg utbytte av opplæringa i forhold til andre elevar og i forhold til dei opplæringsmåla som er realistiske for eleven.”

Selve formuleringen må tolkes som en lovbestemt plikt. Ansvar for å gjennomføre opplæringen påhviler kommunen og fylkeskommunen etter reglene i oppll kap. 13.⁶⁴ En lovpålagt plikt til å gi opplæring fratar ansvarssubjektet friheten til å nedprioritere denne oppgaven, selv når den økonomiske situasjonen gjør gjennomføringen vanskelig. Det finnes dermed ikke grunnlag for å avslå et krav om spesialundervisning, når kravet bygger på et gyldig vedtak. Det fremgår av lovforarbeidene⁶⁵ at rettighetssubjektet er elever med ”*særlig behov*” i den forstand at vedkommende ikke kan få tilfredsstillende utbytte⁶⁶ av ordinær klasseundervisning. Etter ordlyden i oppll § 5-1 skal spesialundervisning gjennomføres på en slik måte, at eleven kan oppnå et ”*forsvarlig utbytte*” av opplæringen. Kommuner og fylkeskommuner plikter å holde et nivå i

⁶⁴ Det er gjort nærmere rede for ansvarsfordelingen mellom kommune og fylkeskommune i avsnitt 3.2

⁶⁵ Jfr. NOU 1995: 18 s. 104

⁶⁶ Jfr. oppll § 5-1 (1)

undervisningsstandarden, som er lik eller bedre enn denne minimumsstandard. Spørsmålet er hvilket innhold som legges i uttrykket ”forsvarlig utbytte” .

I forarbeidene til opplæringsloven⁶⁷ står følgende:

”Ein må dessutan forstå prinsippet slik at eit opplæringstilbod er likeverdig – og dermed i tråd med § 5-1 i lovutkastet når den funksjonshemma har omtrent dei same sjansane for å nå dei måla som er realistiske å setje for han, som andre elevar har for å realisere sine mål med det ordinære opplæringstilbodet.”

Retten til forsvarlig utbytte er følgelig oppfylt når eleven er gitt en mulighet til å nå realistisk definerte mål. Minstekravet til opplæringen er etter dette, at den gir eleven utviklingsmuligheter ut fra egne forutsetninger. Det innbefatter vurdering av elevens utviklingsmuligheter, tilrettelegging av undervisningen og krav til lærerens kompetanse.⁶⁸ Likeverdsprinsippet innebærer at de samme minstekrav til opplæringen gjelder uten hensyn til om hele eller deler av undervisningen gis i form av spesialundervisning.

Likeverdsprinsippet utgjorde en del av tidligere lovgivning. Det fremgår ikke i opplæringslovens ordlyd. Spørsmålet er om det fortsatt skal legges til grunn som gjeldende rett.

Allerede i forarbeidene til tidligere lovgivning⁶⁹ går det frem at lovgiver ønsket å innføre rett til et likeverdig opplæringstilbud for alle barn og unge i grunnskolen. Likeverdsprinsippet ble også fastslått i domstolene. I behandlingen av Malvik-saken⁷⁰ tok Høyesterett stilling til hvilke minstekrav som gjaldt for spesialopplæringen etter dagjeldende lovgivning. Saken gjaldt spørsmålet om en kommune hadde oppfylt sine forpliktelser etter den tidligere voksenopplæringsloven, i forholdet til en

⁶⁷ Jfr. Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 168

⁶⁸ Læreres kompetanse behandles i avsnitt 4.7

⁶⁹ Utdrag av forarbeidene til grunnskoleloven er gjengitt i Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 39

⁷⁰ Rt. 1993 s. 811

funksjonshemmet kvinne med dokumentert behov for spesialundervisning.

Førstevoterende uttalte at kvinnen bare hadde berettiget erstatningskrav mot kommunen

”(...) dersom det undervisningstilbud hun alt har fått, ikke er likeverdig med minstekravet på vanlig grunnskoleopplæring.”

Deretter understreker førstevoterende at:

”(...) i og med at det er spørsmål om gjennomføring av et minstekrav på undervisning, kan spørsmålet om tilgjengelige økonomiske ressurser ikke komme inn i bildet. Så langt er det tale om bundne statsutgifter som Stortinget plikter å bevilge, og som lokalforvaltningen er pliktige til å prioritere og anvende av egne ressurser.”

Her fastslo Høyesterett likeverdsprinsippets gyldighet. Kvinnens tilbud om opplæring skulle være likeverdig med det minstekrav som dengang gjaldt for vanlig grunnskoleopplæring. Høyesterett avviste argumentet om kommunenes vanskelige økonomiske situasjon som irrelevant ved vurderingen av om kommunen hadde oppfylt sine minimumsforpliktelser.

Under arbeidet med opplæringsloven av 1998 drøftet lovutvalget hvorvidt det likeverdsprinsipp som utgjorde gjeldende rett, skulle nedfelles i lovteksten. Flertallet i utvalget mente at loven uttrykkelig skulle slå fast at det opplæringstilbudet eleven får etter oppll kap 5, skal være likeverdig med ordinær undervisning. Selv om uttrykket er skjønnsmessig og derfor et upresist kriterium, hevdet flertallet at det var hensiktsmessig å lovfeste likeverdiskriteriet som et supplement ved vurderingen av innholdet i spesialundervisningen. Utvalgets mindretall var uenig i å lovfeste likverdiskriteriet. Mindretallet mente at vurderingskriteriene snarere skulle knyttes til elevens utbytte av spesialundervisningen.

Departementet ga sin tilslutning til mindretallets forslag med hensyn til formulering av ordlyden, ut fra den betraktning av at begrepet *”likeverdig”* er mindre klargjørende ved vurdering av spesialundervisningen i de konkrete tilfellene. Likefullt understreket departementet at dette ikke innebar noen realitetsendring i forhold til flertallets forslag. Prinsippet om likeverdig opplæring skal fortsatt danne utgangspunkt for vurderingen av innholdet i retten til spesialundervisning. For elever som ikke oppnår forsvarlig utbytte

av undervisningen til tross for at spesialundervisning utgjør en del av undervisningsopplegget, kreves det at hele opplæringen legges særlig tilrette. Dette er presisert i departementets merknader til oppl § 5-1.⁷¹

Etter departementets uttalelser i lovforarbeidene er likeverdsprinsippet fortsatt gjeldende rett, selv om prinsippet ikke fremgår av opplæringslovens ordlyd. Det stilles dermed samme minstekrav til opplæringens kvalitet også når hele eller deler av opplæringen gis i form av spesialundervisning. Spørsmålet om tilgjengelige ressurser er heller ikke relevant etter gjeldende lov, verken når det skal avgjøres om – eller i tilfellet hvordan opplæringstilbudet skal gis for å oppfylle minimumsstandarden. Elevens evner og forutsetninger skal være bestemmende for utformingen.

Det ordinære undervisningstilbudet skolen tilbyr de øvrige elevene danner sammenligningsgrunnlaget ved avgjørelsen av om spesialundervisningen er likeverdig. Nivået i den ordinære undervisning blir dermed bestemmende for hvilket nivå som kreves ved spesialundervisningen. Til en viss grad er også standarden på den ordinære opplæringen ellers i kommunen relevant. Dersom kommunen har valgt å bruke mer ressurser på den ordinære opplæringen enn det som følger av minimumskravet i loven, må dette også komme elevene som får spesialundervisning til gode. Dette er belyst i en uttalelse fra Justisdepartementets lovavdeling, som gjaldt minstekravet til spesialundervisning etter grunnskoleloven. I og med likeverdsprinsippetts fortsatte gyldighet, har uttalelsen relevans og betydelig vekt også i dag. Uttalelsen fikk enstemmig tilslutning fra departementet. Her heter det:

”Det avgjørende kan ikke være om det tilbud som foreligger for de ulike elevgrupper i det ytre er likt. Med et stikkord kan man si at opplæringen skal være likeverdig. I dette ligger at grupper av elever som har større vansker med å tilegne seg opplæring enn andre, etter loven må få et opplæringstilbud som er tilpasset deres særlige problemer. Dette innebærer at det kan være nødvendig å stille større ressurser til disposisjon pr. elev for slike elevgrupper enn for ordinære elever.”⁷²

I juridisk teori trekkes den konklusjon av ovennevnte, at det neppe kan være tvil om at:

⁷¹ Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 167 og 168

⁷² Vedlegg 2 til Innst. O. 4/ 1982-83 s. 33

”grunnskoleloven bygger på en forutsetning om at de svakere og svakeste elever vil ha krav på større ressurser enn tilfellet vil være for de mer vanlige elever. Likeverdskravet vil således ikke være oppfylt bare ved at disse elever blir gitt et opplæringsstilbud med den samme ressursramme som de ordinære elever. Tilsvarende gjelder om de bare blir gitt et i det ytre likt opplæringsstilbud.”⁷³

Det kan argumenteres for å utvide sammenligningsgrunnlaget til å omfatte elevgrupper ved andre skoler i fylket eller i landet forøvrig. Forarbeidene åpner for dette, når det er formålstjenelig ut fra forholdene ved den konkrete situasjonen.⁷⁴

4.2 Faglig innhold

Elever som mottar spesialundervisning skal etter hovedregelen undervises i tråd med læreplanverket for grunnskolen, jfr opplll § 5-5 (1). Utgangspunktet er at reglene i opplæringsloven gjelder for alle elever selv om undervisningen gis i form av spesialundervisning. Lovens krav til innholdet i de enkelte fag gjelder dermed også ved spesialundervisning.⁷⁵ De nødvendige ressursene må som tidligere nevnt stilles til rådighet, slik at undervisningsmetode og opplæringsmateriell ligger tilrette for at eleven oppnår et forsvarlig utbytte av opplæringen.

Det kan unntaksvis være behov for å avvike læreplanene. Under visse omstendigheter er det adgang til bortvalg av fagstoff og eventuelt valg av alternativt stoff. Når en i det konkrete tilfelle skal ta stilling til om avvik fra læreplanen kan tillates, fastsetter opplll § 5-1 (2) at det må tas utgangspunkt i den enkelte elevs forutsetninger og utviklingsutsikter. I henhold til forarbeidene⁷⁶ er bortvalg av fagstoff bare tillatt, når

⁷³ Sitatet er hentet fra Jakhell og Kjellemo (1991) s. 40

⁷⁴ Ot.prp. nr. 46 (1997-98) s. 168

⁷⁵ Se f eks opplll § 2-4 om krav til innholdet i faget krisendoms kunnskap med religions- og livssynsorientering, og § 2-5 som pålegger opplæring i både bokmål og nynorsk de to siste årene på grunnskolen.

⁷⁶ Se NOU 1995: 18 s. 123

dette fremstår som forsvarlig ut fra elevens forutsetninger, for å kunne arbeide mot realistiske opplæringsmål for den eleven det gjelder. Elevens forutsetninger må kartlegges, og det skal skje av sakkyndig, jfr. oppl § 5-3. Fagligpedagogisk vurdering skal foreligge før det foretas endringer i fagstoffet, og danne grunnlaget for en slik avgjørelse. I praksis er det gjerne pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) som forestår vurderingen. PPT behandles i avsnitt 4.6. Det nærmere innholdet i spesialundervisningen skal fremgå av elevens individuelle opplæringsplan, se neste avsnitt.

4.3 Individuell opplæringsplan (IOP)

Alle elever som gis spesialundervisning skal etter oppl § 5-5 ha individuell opplæringsplan. Hensikten med planen er å sikre elever med spesialundervisning et likeverdig og tilpasset opplæringstilbud. Planen gir mulighet for systematisk vurdering av opplæringen og elevens utvikling. Av planen skal det gå frem hvilke mål som er satt for opplæringen, innholdet i opplæringen og metodevalg.⁷⁷ Planen skal sette eleven i sentrum. Den skal legge tilrette for å utarbeide et individuelt undervisningsopplegg, som i hovedregel skal ta utgangspunkt i klassens læreplan. Den individuelle læreplanen skal danne grunnlaget for et samarbeid mellom lærere, mellom skole og hjem, og mellom skole og andre hjelpeinstanser.

Skolen har ansvaret for å utarbeide den individuelle læreplanen på bakgrunn av den sakkyndige vurderingen fra PPT. I praksis anbefales det at både klassestyrer, faglærere og spesialpedagog deltar i arbeidet. Det vil ivareta behovet for å tenke helhetlig i undervisningsopplegget, og på bredest mulig bakgrunn få frem elevens behov og potensiale. Av samme grunn har også foreldrene lovfestet rett til å delta i utformingen av spesialundervisningen, slik det fremgår av oppl § 5-4 siste ledd. Det presiseres i lovteksten at foreldrenes syn skal tillegges stor vekt.

⁷⁷ Nærmere veiledning om hvordan målsetting skal utformes, og hvilke alternative opplæringsområder som kan utvikles m.v., finnes i veiledningsheftet om spesialundervisning s. 44-50, se litteraturlisen.

Slik jeg tolker dette, må skolen sørge for at samarbeidet mellom hjem og skole iverksettes på et tidlig tidspunkt for at foreldrene skal gis reell mulighet til å påvirke utformingen av spesialundervisningen for eleven. Forøvrig er valg av undervisningsmetoder og opplegg underlagt lokalforvaltningens (dvs skolens) skjønnsmessige vurdering. Hvilke konkrete tilnærmingsmetoder som velges, er dermed i utgangspunktet ikke gjenstand for domstolens kontrollmyndighet. Minstekravet om likeverdig opplæring må likevel hele tiden være oppfylt.

Hvert halvår plikter elevens klassestyrer å utarbeide en skriftlig oversikt over den opplæringen eleven har fått, og å evaluere den individuelle opplæringsplanen i forhold til elevens utvikling.⁷⁸ Regelen gjelder både for grunnskole og videregående opplæring. Halvårsrapporten skal sendes hjemmet og kommunen eller fylkeskommunen.

Spørsmålet er om lovens krav til rapportering er tilfredsstillende.

Et viktig formål med rapporteringen er å avdekke behov for endringer i undervisningsopplegget. Slike endringer bør innarbeides så snart behovet er avdekket. Viser det seg at opplæringsplanen for høstsemesteret har feil eller svakheter, vil dette først fremkomme i klassestyrers halvårsrapport etter nyttår. De påpekte mangler vil tidligst bli innarbeidet i planen for vårsemesteret. Denne vil ikke være utformet før januar / februar. Med andre ord kan store deler av skoleåret være forløpt, før man har fått den ønskede tilrettelegging av opplæringen.

En mulig løsning på dette problemet kan være hyppigere rapportering fra skolen. Det er ingen hjemmel for å kreve hyppigere evalueringsrapporter fra klassestyrer enn de halvårslige. Skal det skje en endring i individuell opplæringsplan eller i det praktiske undervisningsopplegget forut for halvårsrapporten, vil det måtte avhenge av en vurdering og reaksjon fra skole eller hjem, som det ikke er lovpålagt å utføre. Hvorvidt den finner sted, vil være avhengig av hvilke mennesker som er involvert i arbeidet med

⁷⁸ Jfr. oppl § 5-5 (2)

eleven, og deres kunnskaper, holdninger og engasjement. Med andre ord kan dette bero på tilfeldigheter.

Det kan innvendes at pålegg om hyppigere rapportering ville kreve unødvendig mye tid og arbeid for undervisningspersonalet. Arbeidet med evalueringsrapporter kunne føre til at det blir mindre tid til å forberede selve undervisningen. Likeledes kan det innvendes at andre virkemidler kan være mer formålstjenelige enn hyppigere rapporter.

Slik jeg ser det, vil klassestyrers skriftlige vurdering av elevens utvikling gi et vesentlig grunnlag for en god opplæringsplan. Man mobiliserer både hjemmet og opplæringspersonalet til konstruktiv kritikk av undervisningsopplegget, for å finne fram til de riktige målsettinger og hensiktsmessige metodevalg. En tilfredsstillende opplæring forutsetter at innholdet i opplæringsplanen er riktig bestemt. Mangler ved tilretteleggingen vil svekke verdien av opplæringen, selv om den i seg selv er faglig forsvarlig. Den individuelle opplæringsplanen er viktig dokumentasjon for å vurdere elevens utvikling og dermed også om kravet til likeverd er oppfylt. Planen bør derfor vies nødvendig tid og arbeid, slik at det ikke er tilfeldigheter som bestemmer innholdet av den, og dermed også hvilken opplæring eleven gis.

Alternativt kan et systematisk samarbeid mellom hjem og skole supplere klassestyrers lovbestemte halvårsrapporter. Målet for et slikt samarbeid må igjen være å mobilisere foresatte og undervisningspersonalet til konstruktiv kritikk av opplæringen, og ideutveksling med hensyn til alternativ utforming. Evalueringsrapporten blir da ett av flere virkemidler mot en best mulig tilrettelagt spesialundervisning.

4.4 Samarbeid mellom skole og hjem

Foreldrene er primæransvarlig for barnas oppvekst.⁷⁹ Foreldrene har ansvar for å se til at barna får utdanning etter evner og forutsetninger. I tråd med dette legger

⁷⁹ Jfr. Lov om barn og foreldre (barnelova) 8. april nr. 7 1981 § 30 (2)

opplæringsloven tilrette for at foreldre skal ha reell innvirkning på forhold knyttet til barnets opplæring. I opplæringslovens formålsbestemmelse (§ 1-2) er samarbeidet mellom hjem og skole fastsatt som en plikt grunnskolen må sørge for. I videregående opplæring vil ikke samarbeidet mellom hjem og skole ha samme sentrale betydning, og det finnes derfor ingen hjemmel for å pålegge skolen å etablere et tilsvarende generelt samarbeid som i grunnskolen. Elevens selvbestemmelsesrett er likevel hensyntatt i spesielle bestemmelser. Her likestilles foreldrene og eleven i forhold til medbestemmelserett og avgjørelsesmyndighet.

Opplæringsloven gir foreldrene avgjørelsesmyndighet i flere spørsmål. Etter oppl § 2-1 (3) kan foreldre kreve utsatt skolestart med ett år, når det etter sakkyndig vurdering er tvil om barnet er kommet langt nok i sin utvikling til å starte i skolen. Utsatt skolestart vil ikke kunne skje uten foreldrenes samtykke, selv om sakkyndiges rapport anbefaler det. Da gjelder den vanlige skoleplikten fra det kalenderåret barnet fyller 6 år.⁸⁰ Den samme bestemmelsen hjemler foreldrenes rett til å avgjøre om barnet skal begynne på skolen ved fylte 5 år. Fremskutt skolestart forutsetter at foreldrenes samtykke støttes av sakkyndig vurdering. Sakkyndiges uttalelser er likevel ikke tilstrekkelig alene, avgjørelsen ligger hos foreldrene.

Eleven eller foreldrene - bestemmelsen gjelder både grunnskole og videregående skole - kan kreve at det foretas undersøkelser med tanke på å avdekke behov for spesialundervisning, jfr oppl § 5-4. Sakkyndig vurdering kan ikke iverksettes av skolen uten av eleven eller foreldrene samtykker. Eleven eller foreldrene har både rett til å gjøre seg kjent med innholdet i vurderingen og rett til å uttale seg før det treffes vedtak i saken. Foreldrene eller eleven har videre avgjørende myndighet i forhold til iverksetting av spesialundervisning, jfr. oppl § 5-4(2). Bestemmelsens 3. ledd hjemler også foreldrenes og elevens rett til å delta i utformingen av spesialundervisningen så langt det er mulig.

⁸⁰ Jfr. oppl § 2-1 (3) 1. pkt.

I forskrift § 3-2 fremgår det at skolen plikter å holde god kontakt med foreldrene i grunnskolen. Kontakten skal blant annet innebære minst to samtaler i året mellom klassestyrer og foreldre. Fra fylte 12 år har eleven rett til å delta.

Opplæringsloven kap. 11 regulerer ulike samarbeidsorganer ved skolen der foreldrene medvirker, som f eks samarbeidsutvalg og foreldreråd ved grunnskoler.

Samarbeid er et begrep som forutsetter dialog mellom partene og reell innflytelse i beslutningsprosessene. Av ovennevnte ser man at opplæringsloven regulerer hjemmets medbestemmelsesrett og avgjørelsesmyndighet i viktige avgjørelser knyttet til elevens skolegang, samt i skolens drift. Det løpende samarbeidet om den enkelte elevens opplæringstilbud er ikke tilsvarende detaljregulert utover den halvårige samtalen og klassestyrers halvårsrapport. Ansvaret for å etablere et samarbeid påhviler skolen.⁸¹ Betydningen av et godt samarbeid mellom skole og hjem er påpekt i lovforarbeidene.⁸²

Etter mitt skjønn vil elever, som har særlige behov i læresituasjonen, være spesielt tjent med et godt samarbeid, fordi denne elevgruppen har stort behov for støtte og oppfølging i skolearbeidet fra hjemmet. Regelverket hjemler en generell samarbeidsplikt mellom lærer og foreldrene i forhold til utforming av spesialundervisningen.⁸³ Hvordan samarbeidet skal foregå er imidlertid overlatt til de involverte parter å finne et system på.

I en skolehverdag der det stadig er behov for prioritering av oppgaver, vil manglende krav til form og frekvens virke hemmende i utviklingen av et tett samarbeid. Det vil være reell fare for at engasjerte og pågående foreldre kan oppfattes som masete og kravstore fra skolens side. Foreldres ønsker om hyppige samtaler kan tolkes som et

⁸¹ Jfr. oppl § 1-2 (6)

⁸² Jfr. Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 152

⁸³ Jfr. oppl § 5-4 (3)

utslag av mistillit og misnøye. Under slike forhold vil partene lettere innta forsvarsposisjoner og grunnlaget for konstruktiv nytenkning vil være dårlig.

Jeg er av den oppfatning, at samarbeidet – og resultatene av det – vil profitere på en viss systematikk. Dersom lærere og foreldre til en elev med spesialundervisning ved starten av hvert semester er pålagt å avtale kontakt-tidspunkt med en viss hyppighet, vil det gi anledning til sammenhengende vurdering av opplæringen fra begge sider. Kontakten mellom skole og hjem kan være en spore til felles tenkning rundt en felles utfordring, snarere enn å være et forum for forhandlinger mellom motparter. Læreren får en diskusjonspartner som har den største kompetanse om den eleven saken gjelder. Som følge av samarbeidet, vil eleven få et undervisningsopplegg som er best mulig tilrettelagt ut fra egne forutsetninger og utviklingsmuligheter. Hjemmet gis anledning til å følge opp skoledagen i større grad, og har bedre forutsetninger for å supplere skolens innsats.

På denne måten vil man etter mitt syn komme langt i å forhindre at tilfeldigheter virker inn ved bestemmelsen av hvordan opplæringen skal utformes. Dersom lovgiver utarbeider et regelsett om utformingen av samarbeidet mellom skole og hjem, vil det basert på ovennevnte bidra til en best mulig tilrettelegging av undervisningen. Elever med spesialundervisning vil dermed i størst mulig utstrekning få et likeverdig opplæringstilbud.

Det er flere alternativ til hvilken form kontakten mellom hjem og skole skal ha. Ukentlige telefonsamtaler mellom lærer og foresatt er en mulig løsning. En annen er å opprette kontaktbok som følger eleven, der lærer i kortversjon oppdaterer hjemmet om skoledagen eller skoleuken, både med hensyn til fagstoff, sosialt miljø og elevens arbeid og utvikling. Samme type oppdatering vil også kunne skje via e-post, i den grad dette er tilgjengelig.

4.5 Undervisningsmateriell

Lovgiver har i forarbeidene⁸⁴ pekt på den store betydningen læremidlene har for elevenes læringsutbytte og for et likeverdig skoletilbud. Når en elev har behov for særlige undervisningshjelpemidler for spesialundervisning, skal staten sørge for at dette blir utarbeidet.⁸⁵ Kostnadene knyttet til å anskaffe materiell til grunnskolen ligger hos kommunen, i tråd med prinsippet om fri grunnskoleopplæring.⁸⁶ I den videregående opplæring kan fylkeskommunen kreve at eleven selv bekoster undervisningsmaterialet til eget bruk⁸⁷. Dette unntaket fra gratisprinsippet gjelder likevel bare det materiell og utstyr som vanligvis kreves. Utgifter til særskilt utstyr og materiell som er begrunnet i elevens særskilte behov, skal dekkes av fylkeskommunen.⁸⁸ Det kan eksempelvis dreie seg om lydbøker og programvare til bruk på skolen eller i hjemmet.

4.6 Sakkyndig vurdering

Elevens utviklingsmuligheter danner en lovfestet begrensning for hva som kan kreves av spesialopplæring, jfr ordlyden i oppll § 5-1 (2). Hvilket utviklingspotensiale eleven har, kan imidlertid være vanskelig å fastslå. Det er Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) som er ansvarlig for å utarbeide en sakkyndig vurdering av eleven, jfr oppll § 5-3(1). Formålet med vurderingen er todelt: Den skal sikre at vedtak om spesialundervisning skjer etter felles vurderingskriterier og etter angitte prosessuelle

⁸⁴ Jfr. NOU 1995 nr. 18 s. 170

⁸⁵ Jfr. oppll § 5-9

⁸⁶ Jfr. oppll § 2-15 . Bestemmelsen trådte i kraft 31. jan. 2003 ved endringslov 31. jan. 2003 nr. 10, der gratisprinsippet presiseres i forhold til tidligere lovgivning.

⁸⁷ Jfr. oppll § 3-1 (9)

⁸⁸ Se Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 160, samt Geir Helgeland, lovkommentar s. 107

regler uavhengig av hvor- eller av hvem vedtaket fattes. I tillegg skal vurderingen avklare elevens særlige behov, slik at disse kan danne grunnlag for en god tilrettelegging av opplæringen.

PPT skal være tilgjengelig i alle kommuner, men kan gjerne organiseres i samarbeid med andre kommuner eller med fylkeskommunen.⁸⁹ Etter de prosessuelle bestemmelsene plikter kommunen å foreta en sakkyndig vurdering før vedtak om spesialundervisning treffes. Det fremgår i oppl § 5-4 at eleven eller foreldrene til eleven kan kreve sakkyndig vurdering med tanke på å avdekke behov for spesialundervisning. Dette er en rettighet på foreldrenes hånd. Ansvar for å melde behov for sakkyndig vurdering påhviler undervisningspersonalet.⁹⁰ Regelen bygger på den forutsetning, at det er undervisningspersonalet som har pedagogisk kompetanse til å vurdere om eleven kan være tjent med en sakkyndig utredning. Likevel må foreldrene eller eleven som nevnt alltid samtykke til vurderingen før den foretas, jfr oppl § 5-4.⁹¹ Mangler samtykke skal vurderingen ikke gjennomføres. Da vil det heller ikke foreligge grunnlag for å gjøre vedtak om spesialundervisning. Eleven har da rett til en tilpasset opplæringen innenfor den ordinære undervisningen.

Umiddelbart synes ordningen god. Dersom ansvarlig lærer er usikker på nødvendigheten av en sakkyndig vurdering, skal han etter reglene søke råd hos rektor, som er skolens pedagogiske leder og har veilederansvar overfor undervisningspersonalet. Dermed skulle sikkerhetsnettet være trukket opp.

Svakheten ved ordningen er etter mitt skjønn at den forutsetter at lærerpersonalet innser nødvendigheten av å søke rektors råd. Læreren må kjenne den enkelte eleven tilstrekkelig godt til å sondre mellom forhold ved eleven som kan avhjelpes innenfor en

⁸⁹ Jfr. oppl § 5-6

⁹⁰ Jfr. oppl § 5-4 (1) annet punktum

⁹¹ Hvorvidt det er eleven selv eller foreldrene som skal gi samtykke, må avgjøres etter lov av 8. april 1981 om barn og foreldre § 32. I videregående opplæring skal man i alle tilfelle hente inn samtykke fra eleven, og det er her ikke nødvendig med samtykke fra foreldrene. Jfr. Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 170.

tilrettelegging av ordinær undervisning, og eventuelle behov som krever spesialundervisning. Dersom læreren ikke ser muligheten for at eleven kan ha særlige behov som kan kreve spesialundervisning, vil rektor ikke bli rådspurt. Da vil foreldrenes krav om sakkyndig vurdering være eneste vei mot et tilbud om spesialundervisning. For mange elever vil foreldrenes reaksjon føre frem til PPTs vurdering og eventuelt tilbud om spesialundervisning. For andre vil denne siste skansen ikke aktiviseres. Kostbar tid kan gå tapt. Konsekvensen er en skolehverdag som ikke i tilstrekkelig grad er tilrettelagt for eleven, med de uønskede virkningene det kan ha blant annet i forhold til elevens mestringsfølelse og selvbilde.

Det kan være flere løsninger på dette problemet. Størst sikkerhet oppnår man dersom alle elever ble underkastet sakkyndig vurdering. Dette vil imidlertid være en svært omfattende og kostbar løsning. Andre og mer hensiktsmessige løsninger vil etter mitt syn være å benytte minimum to lærere til å foreta vurdering av hver ny elev, eller at alle elevene vurderes av spesialpedagog eller andre med spesialkompetanse. På denne måten vil man redusere betraktelig faren for å overse nødvendigheten av en sakkyndig vurdering. Ordningene bør kunne gjennomføres uten særlige praktiske vanskeligheter.

Innholdet i den sakkyndige vurderingen skal fylle kravene i opplll §5-3(2). Opplistingen er ikke uttømmende, det følger av ordbruken "*(...) vurderinga skal blant anna greie ut for (...)*". Det innebærer at PPT også kan vurdere og vektlegge andre momenter i tillegg til dem som er listet opp. Den skal imidlertid bare ta i betraktning forhold ved eleven og hans /hennes opplæring. Eleven eller foreldrene har rett til å gjøre seg kjent med innholdet i vurderingen, jfr. opplll § 5-4(2). Hvis kommunen unnlater å foreta en sakkyndig vurdering før vedtak om spesialundervisning treffes, eller vektlegger utenforliggende hensyn, er det saksbehandlingsfeil, som kan danne grunnlag for å kjenne vedtaket ugyldig. Følgen av ugyldighet behandles i avsnitt 6.3.

PP-tjenestens vurdering er kun av rådgivende karakter. Likevel krever opplll § 5-3 (4) en særlig begrunnelse fra kommunen eller fylkeskommunen, dersom vedtak om spesialundervisning avviker fra den sakkyndige tilrådingen. Ansvarssubjektet må i slike

tilfelle vise hvorfor den mener at eleven likevel får et likeverdig opplæringstilbud, som loven gir rett til.

Elevens behov og forutsetninger vil ofte endres over tid. En sakkyndig vurdering som foretas ved grunnskolestart, vil tape sin verdi dersom den ikke i tilstrekkelig grad har forutsett hvilken utvikling eleven gjennomgår i løpet av skoleårene. Sakkyndige kan utarbeide ny vurdering av eleven. Slik reglene er, finnes det imidlertid ingen lovfestet rett til gjentatt vurdering ved PPT. Selv om hovedansvaret for å gjennomføre sakkyndige vurderinger ligger hos PPT, er organet ikke gitt enekompetanse. Dersom eleven selv eller foreldrene finner grunn til på eget initiativ å innhente alternativ sakkyndig vurdering, er dette en mulighet.⁹² I den grad en privat innhentet utredning er i motstrid med den fra PPT, må vedtaksorganet avgjøre hvilken som skal tillegges størst vekt ut fra en konkret helhetsvurdering. Ett vurderingskriterium vil være hvilken rapport som gir det mest oppdaterte bildet. Utgiftene til privat utredning må i utgangspunktet dekkes av eleven, men kan søkes refundert etter bestemmelsen i fvl § 36.

I mangel av revidert sakkyndig vurdering må behovet for en justering av undervisningstilbudet avdekkes i klassestyrers halvårsrapporter, eller i samarbeidet mellom hjem og skole.

4.7 Kompetansekrav til undervisningspersonell

Undervisningspersonalet er en viktig innsatsfaktor i arbeidet med elever som trenger spesialundervisning. God undervisningskompetanse skal sikres gjennom nasjonal styring av innholdet i lærerutdanningen. Reglene om lærerkompetanse finnes i opplæringsloven kap. 10 med forskrift.⁹³ Reglene gjelder for alle

⁹² Jfr. NOU 1995: 18 s. 127

⁹³ Forskrift 28.06.1999 nr. 722 kap. 14

undervisningsstillinger i grunnskolen og den videregående skole, og er de samme for lærere i ordinær undervisning og spesialundervisning, samt vikarer. Det fremgår av forarbeidene, at kompetansekravene har til formål å sikre både kvalitet og likeverdighet i undervisningstilbudet.⁹⁴ Utgangspunktet er at en lærer må ha relevant faglig og pedagogisk kompetanse.⁹⁵ De nærmere detaljer for hvert skoletrinn fremgår av forskriften §§ 14-30 til 14-35.

Begrepet ”*undervisningsstilling*” omfatter likevel ikke assistenter som bistår annet undervisningspersonale.⁹⁶ For assistenter gjelder ingen kompetansekrav. Etter mitt skjønn er dette en svakhet ved reglene. I praksis er det eksempler på at urolige elever trekkes ut av klasseundervisning for å arbeide i grupperom med assistent. Her settes krevende elever i arbeid med den minst kyndige av undervisningspersonalet. Det er høyst tvilsomt om utbyttet av en slik gruppeundervisning er likeverdig med det klassen får gjennom den ordinære opplæring med fagkyndig lærer. Likeverd er som nevnt et overordnet formål for all opplæring etter opplæringsloven. Av forarbeidene fremgår det at likeverdsprinsippet spesielt danner grunnlag for reglene om lærerenes kompetanse. Dette viktige prinsipp tilsidesettes, når ufaglærte assistenter settes til undervisningsarbeid. Etter mitt skjønn er slik praksis i strid med lovgivers klart uttrykte intensjon, og derfor også i strid med gjeldende rett.

4.8 Krav til spesialundervisningens omfang

Behovet for spesialundervisning vil kunne påvirkes av hvor godt en skole evner å foreta en god tilrettelegging av den ordinære undervisning i forhold til den enkelte elev. Tidligere lovverk omfattet ikke regler om undervisningstimetall for elever som får

⁹⁴ Jfr. NOU 1995:18 s. 201

⁹⁵ Jfr. oppl § 10-1

⁹⁶ Jfr. Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 182

spesialundervisning. Ved Høyesteretts behandling av Malvik-saken,⁹⁷ var nettopp omfanget av - og innholdet i spesialundervisningen et tema. Her la Høyesterett til grunn at tilbud, som ble gitt av ulike fagfolk som fysioterapeut og logoped, utgjorde deler av det totale undervisningstilbudet ved vurderingen av om opplæringen var likeverdig med ordinær undervisning. Denne rettstilstanden ble endret ved iverksettelsen av opplæringsloven.

Gjeldende rett fremgår i oppl § 5-1(2) i.f., som lyder:

”Elevar som får spesialundervisning, skal ha det same total undervisningstimetallet som gjeld andre elevar,(...)”

En naturlig språkfortolkning av ordlyden tilsier at den samlede undervisningstid er uavhengig av om eleven mottar ordinær undervisning eller spesialundervisning. Dersom enkelte timer gis i form av spesialundervisning, skal summen av ordinær undervisning og spesialundervisning utgjøre det uketimetall som gjelder for trinnet forøvrig. Også antallet undervisningsuker i skoleåret skal være likt, enten undervisningen er ordinær eller den helt eller delvis består av spesialundervisning.

I henhold til juridisk teori⁹⁸ innebærer dette at eleven likevel ikke har rett til all den opplæring som han / hun kan ha utbytte av. Retten til spesialundervisning overstiger ikke timetallet for ordinær undervisning, selv om elevens behov skulle trekke i den retning. På den annen side skal den samlede undervisning på grunnskolenivå ikke omfatte færre timer enn trinnet forøvrig, selv om eleven eller foresatt skulle ha ønske om det. Skoleplikten innebærer at eleven skal møte til alle undervisningstimer, med mindre det foreligger en gyldig fraværsgrunn. Sammenligningsgrunnlaget er den undervisningsrammen som fastsettes i forskrift med hjemmel i oppl §§ 2-2 og 3-2 for henholdsvis grunnskole og den videregående opplæring. Unntak fra denne hovedregelen kan forekomme, når elevens forutsetninger tilsier redusert omfang. Slik avgjørelse må baseres på sakkyndig vurdering.

⁹⁷ Rt 1993 s. 811

⁹⁸ Se Henning Jakhelln og Bjørn Kjellemo ”Retten til spesialundervisning” s. 41

Av forarbeidene⁹⁹ fremgår det at behandling eller trening som tilbys av andre enn skolens undervisningspersonell ikke regnes med ved beregning av undervisningstimetallet. Det er bare den undervisning som skjer under skolens ledelse og på bakgrunn av skolens opplæringsplan som teller med.

Hvor stor del av opplæringen som skal gis i form av spesialundervisning, bestemmes av elevens særlige behov, elevens utbytte av den normale undervisning, dennes innhold og form samt elevens utviklingskapasitet slik sakkyndige har vurdert den. Målsettingen med spesialundervisningen er som nevnt i avsnitt 4.1 at det totale undervisningstilbud skal være likeverdig med vanlig undervisning.

Eleven er likevel ikke pliktig til å motta opplæring i form av spesialundervisning. Tilbudet fra kommunen kan avslås av eleven eller foresatt.¹⁰⁰ Det følger indirekte av at iverksettelsen av spesialundervisning krever samtykke fra elev eller foresatt.¹⁰¹ Dersom samtykket skal ha realitet, må det også være anledning til å unnlate å gi samtykke og dermed avslå tilbudet. Den alminnelige rett og plikt til grunnskoleopplæring¹⁰² gjør at eleven følger den ordinære undervisning med tilrettelegging, dersom samtykke til spesialundervisning ikke foreligger.

4.9 Vurdering av elevene

Med hjemmel i oppll §2-3(2) og privskl § 31 har departementet i forskrift gitt regler for vurdering av elever. Forskrift til opplæringsloven kap 3 omhandler vurdering av elever i grunnskolen, og kap 4 gjelder for videregående opplæring.

⁹⁹ Merknader fra Ot. prp. nr. 46 (1997-98) til § 5-1

¹⁰⁰ Om avgjørelseskompetansen er hos eleven eller foresatt bestemmes etter reglene i barneloven.

¹⁰¹ Jfr. oppll § 5-4 (2)

¹⁰² Jfr. oppll § 2-1

Av forskriften fremgår det at elever på barnetrinnet (1. til 7. klasse) skal gis en vurdering uten karakterer. Vurderingen skal være en god tilbakemelding for eleven, med sikte på å fremme videre læring og utvikling. På ungdomstrinnet (8. til 10. klasse) skal det i tillegg til vurdering gis fagkarakterer og karakterer i orden og oppførsel. Både terminkarakterer og karakterer på prøver og annet arbeid skal begrunnes og gi veiledning til eleven. På ungdomstrinnet kan eleven velge om det skal gis vurdering med eller uten karakterer i tilvalgsfag.

Når fagkarakteren fastsettes fremgår det av forskriften at det skal legges vekt på i hvilken grad eleven har oppnådd kompetanse i faget, sett i forhold til målsettingen som er beskrevet i fagets læreplan. Det er følgelig en objektiv norm eleven måles mot, og som danner grunnlaget for karaktersettingen. Elevens individuelle forutsetninger skal ikke tas i betraktning, med unntak for faget kroppsøving. Her vurderes både kompetanse og elevens forutsetninger. Fagkarakterene settes etter en skala fra 1 (liten kompetanse) til 6 (særlig høy kompetanse). Karakterene i orden og oppførsel settes ut fra elevens forutsetninger, og vurderes uavhengig av de faglige prestasjonene. Enkelthendelser skal ikke virke inn. Karakterene som benyttes her er: God (vanlig god oppførsel), nokså god og lite god (benyttes bare i spesielle tilfelle).

I grunnskolen kan det søkes fritak for karakterer i fag der eleven får opplæring etter individuell opplæringsplan.¹⁰³ Dette kan imidlertid få konsekvenser for senere opptak til videregående skole, dersom eleven ikke har rett til særskilt prioritert grunnkurs.¹⁰⁴ Elever som etter sakkyndig vurdering har særlig behov for et bestemt grunnkurs i videregående skole, har rett til inntak til dette grunnkurset innenfor en kvote fastsatt av departementet.¹⁰⁵ Det er imidlertid strengere kriterier for å utløse rett til særskilt prioritert grunnkurs, enn hva som kreves for å ha rett til spesialundervisning. Dermed vil mange elever med rett til spesialundervisning måtte søke inntak i videregående skole

¹⁰³ Jfr. forskrift til opplæringsloven § 3-8

¹⁰⁴ Inntak på særskilt prioritert grunnkurs behandles i avsnitt 4.10.

¹⁰⁵ Jfr. oppl § 3-1 (6) og forskriften §§ 6-19 til 6-21

på vanlige vilkår, der avsluttende fagkarakterer danner grunnlag for plasstildeling.¹⁰⁶ Skoleeieren plikter derfor i henhold til forskriften¹⁰⁷ å informere foreldrene om hva et bortvalg av karakterer innebærer.

I videregående opplæring er det ikke tilsvarende generell adgang til å velge fritak for karaktersetting i fag som omfattes av individuell opplæringsplan. Forskriften hjemler kun adgang til under visse forutsetninger å bli fritatt i kroppsøving, eller i enkeltfag der eleven allerede har dokumentert opplæring eller tilstrekkelig praksis, eller i norsk sidemål.¹⁰⁸

Slik reglene er, skal den faglige vurderingen av eleven både i grunnskolen og den videregående opplæring vise hvilken kompetanse eleven har tilegnet seg, sett i forhold til den generelle målsettingen som gjelder for klassetrinnet. Hvilke lærevansker eller funksjonshemninger eleven måtte ha, er i denne sammenheng irrelevant.

Etter mitt skjønn er dette en effektiv sperre mot å motivere svake elever til innsats. Elevens individuelle fremskritt kan være små i sammenligning med progresjonen for klassetrinnet som helhet. Oppmuntring i form av fremgang i karakterskalaen kan lett utebli. I stedet kan eleven oppleve at karakteren forblir konstant eller svekket, selv med ekstra innsats. Det skal gode pedagogiske evner til, for å motivere eleven til videre arbeid med de vanskelige fagene. Man kan velge å frita eleven for karakterer. Dette vil imidlertid kunne oppleves som kortvarig lykke. Dersom eleven ikke kvalifiserer for inntak til videregående grunnkurs på særlige vilkår, vil opptaket her måtte baseres på elevens avsluttende fagkarakterer fra ungdomstrinnet. Det kan vise seg vanskelig å komme inn på ønsket grunnkurs, dersom det mangler flere karakterer i vitnemålet.

¹⁰⁶ Jfr. forskrift til opplæringsloven § 6-15

¹⁰⁷ Jfr. forskrift til opplæringslovens § 3-8

¹⁰⁸ Se forskrift til opplæringsloven § § 4-15, 4-16, 4-23, 4-26, 4-52, 8-2

Oppl § 1-2(3) pålegger grunnskolen og den videregående opplæringen å fremme menneskelig likeverd. Slik reglene for karaktersetting er utformet, vil de etter min mening snarere resultere i følelse av mindreverd hos elever som har lærevansker av ulike slag. Når innsats og faglig utvikling hos elevene utelukkende bedømmes ut fra generelle kunnskapsnormer, vil de små og viktige fremskrittene ikke i tilstrekkelig grad bli synliggjort og anerkjent.

Det er ingen enkel løsning på denne problemstillingen. Karakterene er ment å vise hva eleven besitter av fagkunnskap, og kan derfor bare ta utgangspunkt i en objektiv vurdering. Jeg mener likevel at det bør søkes alternative ordninger. En mulig løsning kan være å etablere dobbelt karaktersystem. Fagkarakteren fremstår slik den gjør i dag. I tillegg kan det settes en karakter som gjenspeiler arbeidsinnsats, ansvarsfølelse og elevens evne og vilje til samarbeid med andre elever i det aktuelle faget. På den måten vil holdning til skolearbeid generelt og faget spesielt kunne virke inn på resultatet. Arbeidsvilje og samarbeidsevne er kvaliteter som etter mitt skjønn har betydning både i videre skolegang og i yrkeslivet. Slik dagens karaktersystem er, vil kvalifikasjoner av denne art ikke fremkomme direkte. Riktignok vil en god fagkarakter gjerne være et resultat av arbeidsinnsats, men her er det ingen automatikk. Samarbeidsevnene er heller ikke nødvendigvis proposjonale med fagkarakteren. Et dobbelt karaktersystem vil etter mitt syn gi et mer fullstendig bilde av eleven. Samtidig vil det gi en oppmuntring for de elevene som har en positiv holdning til medelever og en vilje til arbeid, uten at disse kvalitetene gjenspeiles i fagkarakterene.

4.10 Inntak til særskilt prioritert grunnkurs i videregående skole

Søkere som har rett til spesialundervisning, og som på grunnlag av sakkyndig vurdering har særlig behov for et bestemt grunnkurs, har rett til inntak til dette grunnkuset, jfr. oppl § 3-1(6). Sakkyndiges vurdering skal være basert på kriterier som er opplistet i

forskriften.¹⁰⁹ Her fremgår det at eleven i tillegg til å ha rett til spesialundervisning, dessuten må ha særlige behov på grunn av:

”(...) sansedefektar og motoriske defektar, eller store lærevanskar, eller emosjonelle eller sosiale problem, eller store samansette funksjonshemmingar, eller andre funksjonshemmingar.”

Elever med rett til spesialundervisning har i tillegg rett til inntil 2 år ekstra heltidsopplæring i videregående opplæring, dersom sakkyndig vurdering tilsier at eleven kan ha utbytte av utvidet opplæringstid, jfr. opplll § 3-1 (5). Denne rettigheten er uavhengig av om det er gitt inntak til særskilt prioritert grunnkurs. Forutsetningen er at opplæringsmålet kan nås ved at kandidaten har utvidet undervisningstid. Opplæringsmålet trenger ikke være full kompetanse fra videregående skole. Det er tilstrekkelig at det gis delkompetanse som lærekandidat på lavere nivå enn fag- eller svenneprøve.

4.11 Konklusjon - Øyvinds pedagogiske tilrettelegging

Øyvinds opplæring, som består av ordinær undervisning og spesialundervisning, skal møte kravet om likeverd. Det innebærer at Øyvind har rett til en opplæring som kan gi ham et forsvarlig utbytte, med samme utviklingsmuligheter som andre elever har, tatt i betraktning hans forutsetninger. Han har rett til individuell opplæringsplan. Så langt det er forsvarlig ut fra Øyvinds forutsetninger, skal hans opplæringsplan bygge på læreplanen som gjelder for klassetrinnet forøvrig. Han har rett til særlige hjelpemidler i undervisningen både til bruk på skolen og i hjemmet når dette er nødvendig for å oppnå et forsvarlig utbytte.

Skolen plikter å sørge for et samarbeid mellom skole og hjem, og ta hensyn til foreldrenes syn ved utforming av spesialundervisningen. Øyvinds lærer må ha faglig og pedagogisk kompetanse som beskrevet i forskriften. Øyvind har rett og plikt til å

¹⁰⁹ Forskrift til opplæringsloven 28.06.1999 nr. 722 § 6-20

gjennomføre full skoledag og fullt undervisningsår i grunnskolen, såfremt det ikke foreligger gyldig fraværsgrunn.

Øyvind kan i grunnskolen søke fritak fra karakterer i fag som omfattes av den individuelle læreplanen. Som funksjonshemmet elev med sammensatte lærevansker, har han rett til inntak til særskilt prioritert grunnkurs i videregående skole.¹¹⁰ Her har Øyvind rett til samme undervisningsomfang som andre elever gis. Han har i tillegg rett til inntil 2 år ekstra heltidsopplæring, dersom sakkyndig vurdering tilsier at han kan ha utbytte av utvidet opplæringstid. Opplæringsmålet trenger ikke være full kompetanse. Det er tilstrekkelig at Øyvind gis delkompetanse som lærekandidat gjennom 5-årig opplæring i videregående trinn.

¹¹⁰ Jfr. forskrift til opplæringsloven § 6-20

5 Sosial tilrettelegging

5.1 Rett til trygghet

Følgende sitat er hentet fra Innst. S. nr. 160 (1990-91) Om opplæring av barn, unge og voksne med særskilte behov, s. 1:

”Likeverdsprinsippet er grunnlaget for barns, unges og voksnes rett til opplæring, men også retten til omsorg, behandling, beskyttelse og personlig utfoldelse i samfunnet. Dette krever en samlet innsats fra alle ansvarlige instanser.”

Rett til beskyttelse og personlig utfoldelse er fundamentet for barn og unges opplæring. Den som er redd, har dårlige forutsetninger for å motta lærdom og utvikle sine evner. Derfor er retten til trygghet bredt forankret, både i internasjonal og nasjonal rett.

FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) Vedlegg 4 art. 9 lyder: *”Konvensjonsstatene anerkjenner retten for enhver til sosial trygghet (...)”* Bestemmelsen fastslår generelt retten for enhver til å kjenne seg trygg i sitt daglige virke. Konvensjonen med vedlegg er gjort til norsk lov ved implementering.¹¹¹ Konvensjonens bestemmelser skal gå foran bestemmelser i annen nasjonal lovgivning ved en eventuell motstrid.¹¹²

Formålsbestemmelsen i opplæringsloven, § 1-2 (6) er i samsvar med konvensjonens føringer om rett til trygghet. Her heter det at alle som er knyttet til skolen skal arbeide for å hindre at elever kommer til skade eller blir utsatt for krenkende ord eller handlinger. Skolens arbeidstakere ilegges det ansvar å forhindre skade eller krenkelser, der de har mulighet til å øve kontroll. Elevenes tilsvarende rett til sosial trygghet kommer til uttrykk i et nytt kapittel i opplæringsloven. Kap 9a om elevenes skolemiljø gir elevene rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring.

¹¹¹ Se Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (mrl) 21. mai nr. 30 1999

¹¹² Jfr. mrl (se forrige fotnote) § 3.

Kapittelet er gjort gjeldende fra 1. april 2003.¹¹³ Jeg gjengir de sentrale bestemmelsene i forhold til det psykososiale miljøet:¹¹⁴

§ 9a-3. Det psykososiale miljøet

Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremje eit godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør.

Dersom nokon som er tilsett ved skolen, får kunnskap eller mistanke om at ein elev blir utsett for krenkjande ord eller handlingar som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal vedkommande snarast undersøkje saka og varsle skoleleiinga, og dersom det er nødvendig og mogleg, sjølv gripe direkte inn.

Dersom ein elev eller forelder ber om tiltak som vedkjem det psykososiale miljøet, deriblant tiltak mot krenkjande åtferd som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal skolen snarast mogleg behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Om skolen ikkje innan rimeleg tid har teke stilling til saka, vil det likevel kunne klagast etter føresegnene i forvaltningslova som om det var gjort enkeltvedtak.

§ 9a-4. Systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane (internkontroll)

Skolen skal aktivt drive eit kontinuerleg og systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at krava i eller i medhald av dette kapitlet blir oppfylte. Skoleleiinga har ansvaret for den daglege gjennomføringa av dette. Arbeidet skal gjelde det fysiske så vel som det psykososiale miljøet.

I henhold til bestemmelsene påhviler det skolen aktivt og systematisk å arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø. Det fremgår av forarbeidene¹¹⁵ at godt psykososialt miljø innebærer et miljø preget av gode mellommenneskelige forhold med samhandling og kommunikasjon mellom individene. Den enkelte eleven skal selv få delta i utformingen av tiltak med sikte på å skape godt skolemiljø.

Skolens plikt er ikke avgrenset i tid, og må etter naturlig tolkning omfatte alle forhold der barn og ungdom opptrer som ”elev”. Det innebærer skoletimer og friminutt, men også fritimer, skoleturer og leirskoleopphold. Skoleveien er også en del av elevens hverdag. Det er derfor grunn til å hevde at elevens rettigheter også omfatter retten til å kjenne seg trygg på skoleveien. Dette synspunkt understøttes av at forarbeidene bringer reglene mot mobbing etter oppl §1-2 til anvendelse også for skoleveien.¹¹⁶ Det er

¹¹³ Se Lov 12. des. 2002 nr. 112: Lov om endringer i opplæringsloven

¹¹⁴ Retten til et tilrettelagt fysisk arbeidsmiljø er behandlet i avsnitt 3.3.

¹¹⁵ Ot.prp. nr. 72 (2001-2002) kap. 8

¹¹⁶ Se mer om frihet fra mobbing i avsnitt 5.2.

grunn til å anta at lovgivers vilje til regulering denne delen av det psykososiale miljøet på skoleveien, også kan tas til inntekt for at den generelle retten til trygghet etter oppl §9a-3 får anvendelse her.

Skolens ansvar kommer også til uttrykk i forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. § 12, som pålegger bl a grunnskoler og videregående skoler å drive virksomheten slik at den fremmer helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold.

Etter kapittel 14 i opplæringsloven har staten kontrollansvaret, og skal føre tilsyn med all virksomhet etter opplæringsloven. Kommunen har likevel ansvar for å føre tilsyn med barn og unge som har privat hjemmeundervisning, jfr. oppl § 14-2. Tilsynsplikten omfatter både faglige, fysiske og sosiale forhold. Når hjemmeundervisningen ikke oppfyller lovens krav, skal kommunen kreve at barna skal gå i skole.

Bestemmelsene om det psykososiale miljø har til formål å hindre indirekte mobbing, som f eks sosial isolering, utestenging fra grupper i lek eller i prosjektarbeid. I tillegg skal bestemmelsene hindre direkte mobbing, som behandles i neste avsnitt.

5.2 Frihet fra mobbing

Definisjonen av mobbing fremgår av forarbeidene,¹¹⁷ og lyder som følger:

” Ein person er mobba når han eller ho, gjentekne gonger og over tid, er utsett for negative handlingar frå ein eller fleire personar. Det er ei negativ eller aggressiv handling når nokon med vilje påfører ein annan person skade eller smerte - ved fysisk kontakt, ved ord eller på andre måtar. For å kunne bruke nemninga mobbing skal det også vere ein viss ubalanse i makt- og styrketilhøvet: den som blir utsett for dei negative handlingane, har vanskeleg for å forsvare seg og er noko hjelpelaus overfor den eller dei som plagar han eller henne.

Etter denne definisjonen, som også blir brukt internasjonalt, er mobbing kjenneteikna av desse tre kriteria: 1) Det dreier seg om aggressiv eller vondsinna åtfærd, som 2) gjentek seg og varer ved over ei viss tid 3) i ein mellommenneskeleg relasjon som er prega av ein viss ubalanse i styrke- eller makttilhøvet. Ein kan

¹¹⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 72 (2001-2002) kap. 8 - merknad til § 9a-3

leggje til at mobbing ofte inntreffer utan nokon openberr provokasjon frå offeret si side.”

Opplæringsloven § 1-2 inneholder bestemmelsen om å hindre mobbing. Siste punktum lyder:

”Alle som er knytte til skolen eller til lærebedriftene, skal arbeide for å hindre at elevar, lærlingar og lære kandidatatar kjem til skade eller blir utsette for krenkjande ord eller handlingar.”

Bestemmelsen i oppl § 1-2 pålegger skolen å hindre at elever blir utsatt for krenkende ord eller handlinger. Ifølge forarbeidene¹¹⁸ er bestemmelsen særlig rettet mot mobbing. Det er presisert at mobbing i skolen er et alvorlig problem, som må motarbeides med mange typer virkemidler. Lovutvalget fremhever nødvendigheten av presise lovbestemmelser i dette arbeidet.¹¹⁹ Etter ordlyden er personalets ansvar ikke begrenset til å gjelde forhold i skoletiden. Ifølge forarbeidene omfattes også skoleveien, jfr. Innst. S. nr. 15 (1995-96) s. 8, der flertallet i kirke-, utdannings- og forskningskomiteen uttaler:

”Retten til et mobbefritt miljø må lovfestes og retningslinjer for skolens virksomhet utformes slik at kamp mot mobbing og krenkende oppførsel blir en kontinuerlig prosess i skolens daglige virksomhet. Ansvaret må gjelde hele skolens personale – lærere, assistenter, administrasjon og helsepersonale og vaktmestere. Kravet om et mobbefritt miljø må også gjelde skolevei og transport til og fra skolen.”

Det fremgår videre av forarbeidene, at kravet om et mobbefritt miljø ikke er gjort til en individuell rettighet gjennom denne bestemmelsen. Begrunnelsen for dette standpunkt ligger i at en slik rettighet vanskelig kan ha realitet, fordi mobbing også skyldes forhold som skolen ikke fullt ut kan kontrollere, f.eks. andre elevers oppførsel. Et mobbefritt miljø må likevel være et mål hele skolen skal arbeide mot. Derfor har arbeidstakerene ved skolen ansvar for å skape et mobbefritt skolemiljø i den grad de har mulighet til å påvirke og kontrollere forholdene. Skolens ansatte skal sørge for et godt miljø gjennom gode samarbeidsformer mellom alle aktører i skolen og deres møte med elevene. En

¹¹⁸ Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 81 og 152

¹¹⁹ Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 81

forutsetning er likevel at arbeidsgiver legger forholdene tilrette, slik at ansvaret kan oppfylles.¹²⁰

Opplæringsloven kap 9a kommer til anvendelse også når det gjelder arbeidet med å hindre mobbing. Bestemmelsen om det psykososiale miljø i oppl § 9a-3, som er gjengitt i forrige avsnitt, hjemler den enkelte elevs rett til et godt læremiljø. Bestemmelsens annet ledd omhandler retten til å kreve tiltak mot mobbing. Det påhviler skolens ansatte et ansvar for å iverksette undersøkelser og varsle skoleledelsen ved mistanke om mobbing. Henvendelser fra elever eller foreldre med ønske om tiltak vedrørende det psykososiale miljø skal behandles av skolens ledelse etter reglene om enkeltvedtak i forvaltningsloven.

Arbeidsmiljølovens¹²¹ (aml) beskyttelsesregler gjelder for alle arbeidstakere i skolen. I utgangspunktet gjelder loven ikke for elevene. Det oppstilles unntak fra denne hovedregelen for elever som utfører arbeid i praktisk opplæring under forhold som kan innebære fare for liv og helse,¹²² og elever som er utplassert i arbeidslivet.¹²³ Her gjelder lovens bestemmelser om fullt forsvarlig arbeidsmiljø, herunder psykososialt miljø. Andre elevgrupper enn de forannevnte finner ingen beskyttelse i arbeidsmiljøloven. Elevenes interesser er i stedet ivaretatt gjennom oppl § 9a og forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler.¹²⁴ Ansvaret for å sørge for at bestemmelsene overholdes påhviler skolens ledelse.¹²⁵

Det har vært fremhevet fra mange hold at kampen mot mobbing er viktig, både for den som blir utsatt for mobbing, men også for fellesskapet og det felles læremiljø som alle elever er en del av. Etter mitt skjønn er svakheten ved reglene at de i liten grad gir føringer for hvordan kampen mot mobbing skal utkjempes. Dermed vil tiltak ovenfor mobbere og mot mobbing variere fra skole til skole.

¹²⁰ Jfr. NOU 1995: 18 s. 176

¹²¹ Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. 4. feb. nr. 4 1977, kap II om krav til arbeidsmiljøet

¹²² Jfr. aml § 3 nr. 2 a og kgl. res. 17. juni 1977

¹²³ Jfr. aml § 3 nr. 2 f og forskrift 14.05.1993

¹²⁴ Forskrift 01.12.1995 nr. 928

¹²⁵ Jfr. forskriften § 4

Slik jeg ser det, ville det gi en positiv signaleffekt hvis de sentrale myndigheters uttalte holdning til problemet blir tilstrekkelig tydeliggjort. Dette kan skje i form av nasjonale føringer for reaksjoner både mot mobbing og mobbere. Reaksjonsmønsteret må gjøres kjent blant alle skolens elever og lærere. Et slikt felles regelsett for håndteringen av problemet vil være til støtte for de voksenpersoner som daglig arbeider for å forhindre at mobbing skjer. Det vil også bidra til at alle elever kjenner konsekvensene av å mobbe, og voksenpersonenes holdning til problemet. I tillegg vil et felles holdningsprogram føre til rettferdig likebehandling, ved at mobbing blir møtt med den samme reaksjon fra skolen, uavhengig av den enkelte skoles beliggenhet, engasjement eller innsikt i problemet.

5.3 Rett til å tilhøre klassefellesskapet

Alle elever har rett til å tilhøre et klassefellesskap. Opplæringsloven § 8-2 lyder:

§ 8-2. Klassen

Alle elevar har rett til å høyre til ein klasse. For bestemde delar av opplæringa kan elevane organiserast på andre måtar. Organiseringa skal til vanleg ikkje skje etter fagleg nivå, kjønn eller etnisk tilhøyrse.

Kvar klasse skal ha ein klassestyrar med særleg ansvar for dei praktiske, administrative og sosialpedagogiske gjeremåla som gjeld klassen, blant anna kontakten med heimane.

I henhold til forarbeidene¹²⁶ skal klassen være en møteplass på tvers av sosiale og økonomiske forhold, og på tvers av evner og kjønn. Klassen skal være utgangspunktet for å utvikle den gjensidige respekten og toleransen elevene skal ha for hverandre. Retten til å høre til i klassen innebærer at klassen skal holdes samlet i større deler av undervisningen. I tråd med dette prinsippet skal også spesialundervisning gjennomføres i vanlig klasse så langt det er mulig. Spørsmålet om å gi opplæring i en annen klasse eller gruppe, må derfor gis særskilt begrunnelse, ikke omvendt.

¹²⁶ Jfr. Ot.prp.nr. 46 (1997-97) s. 72

Unntaksvis kan flere klasser slås sammen eller en klasse deles opp i bestemte deler av opplæringen. Gruppene skal likevel bare i særlige tilfeller kunne settes sammen på bakgrunn av kjønn, faglig nivå eller etnisk tilhørighet. Gruppeinndelingen skal ikke frata den enkelte elev retten til å være en del av det fellesskapet som utgjøres av klassen.

Bestemmelsen gjelder både for grunnskole og videregående opplæring.

5.4 Konklusjon - Øyvinds rettigheter i forhold til sosial trygghet

Øyvind har som elev i grunnskolen eller den videregående opplæring rett til et skolemiljø som er inkluderende og som fremmer helse, trivsel og sosial trygghet.

Øyvinds rett til godt psykososialt miljø, herunder frihet fra mobbing, gjelder for skoleveien, i skoletimer, i friminutt, på skoleturer og ved leirskoleopphold. Enhver mistanke om mobbing som skolens ledelse gjøres oppmerksom på, skal møtes med tiltak. Det er imidlertid ingen regler for hvilke tiltak som skal iverksettes.

Øyvind har rett til å høre til i en klasse. Dette innebærer at han har rett til å motta undervisning i klassen så langt det er mulig å gjennomføre med forsvarlig utbytte.

6 Klage

Slik det går frem av oppgaven, fattes det mange avgjørelser i tilknytning til gjennomføringen av et vedtak om spesialundervisning. Vedtak av det offentlige, som gjelder rettigheter eller plikter til en eller flere bestemte personer, kalles enkeltvedtak, jfr forvaltningsloven (fvl) § 2 b. Noen enkeltvedtak dreier seg om lovbestemte rettigheter, f eks tildeling av ressurser for å få oppfylt retten til en likeverdig opplæring. Andre enkeltvedtak kan være basert på forvaltningens skjønnsmessige vurdering, som tildeling av ressurser ved utformingen av tjenestetilbud etter sosialtjenesteloven som går utover lovens minstekrav. Enkeltvedtak kan påklages.

I tillegg kan det treffes administrative avgjørelser som ikke direkte berører en part rettslig, og som derfor ikke omfattes av begrepet enkeltvedtak. Det kan eksempelvis dreie seg om vedtakelse av skolens handlingsplan i forhold til mobbing. Slike avgjørelser er ikke underlagt elevers eller foresattes klagerett. Hjemmets innflytelse på utformingen må skje gjennom organ for brukermedvirkning i skolen, jfr. oppll kap. 11.

6.1 Gjennomføring av klage over enkeltvedtak

Det følger av de særlige saksbehandlingsreglene i oppll § 15-2 at klage over enkeltvedtak i tilknytning til gjennomføringen av spesialundervisning skal rettes til departementet (Undervisnings- og forskningsdepartementet). I henhold til lex specialis-prinsippet har denne regelen forrang for generelle bestemmelser om klageinstans. Bestemmelsen gjelder både for grunnskole og videregående opplæring.¹²⁷

¹²⁷ Jfr. oppll § 15-2 første og annet ledd.

I henhold til oppl § 15-1 kommer forvaltningsloven (fvl) til anvendelse ved klage over enkeltvedtak. Bestemmelsen presiserer det som følger av fvl § 1 om lovens generelle virkeområde, som omfatter både offentlige og private skoler i saker hvor disse treffer enkeltvedtak.¹²⁸

Forvaltningsloven kap. VI omhandler klage og omgjøring av enkeltvedtak. Det fremgår av fvl § 28 at en part eller annen med rettslig klageinteresse er klageberettiget. I fvl § 2 e heter det at en part er: *"(...) person som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder."* Om det er eleven selv eller foreldrene (en alene eller begge i fellesskap) som er part og tilkommer partsrettigheter ved gjennomføringen av spesialundervisning, reguleres av bestemmelsene i Lov om barn og foreldre 8. april nr. 7 1981 (barneloven) kap. 5.

Klagefristen fremgår av fvl § 29 og er 3 uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet frem til parten. Hovedregelen tilsier at det gis en samtidig begrunnelse, jfr. fvl § 24(1). Dersom begrunnelsen ikke er foreligger sammen med vedtaket, avbrytes klagefristen når parten etterspør begrunnelsen. Ny frist (nye 3 uker) starter å løpe når begrunnelsen er mottatt, jfr. fvl § 29 (3). Under særlige forhold kan klage tas til behandling selv når klagefristen er oversittet, dog aldri ut over ett år etter vedtaket ble truffet, jfr. fvl § 31.

Klagen må møte krav til form og innhold som fremgår av fvl § 32. Det innebærer at klagen må være skriftlig, undertegnet av klageren eller fullmektig, nevne det vedtak som påklages og ønsket endring.

Det fremgår av fvl § 28 at klageinstansens vedtak i en klagesak ikke kan påklages. En overprøving av departementets avgjørelse av en klage må derfor skje for domstolene. Spørsmålet som reiser seg er i hvilken utstrekning domstolen kan prøve gyldigheten av de avgjørelser som treffes.

¹²⁸ Jfr. fvl § 1 i.f.

6.2 Domstolens prøvelsesrett

Domstolenes hovedoppgave er å anvende lov og rett i avgjørelsen av rettspørsmål som er forelagt til behandling. I forhold til forvaltningsvedtak kan domstolene prøve vedtakets lovmessighet med hensyn til innhold og saksbehandling, herunder forvaltningens skjønnsutøvelse.

6.2.1 Lovmessighet

I forhold til forvaltningens virksomhet er domstolens oppgave å utføre legalitetskontroll. Her forstås kontroll med at vedtaket har et innhold som oppfyller lovens krav, og at det skal være truffet av et organ med lovhjemlet vedtakskompetanse.

6.2.2 Saksbehandling og skjønnsutøvelse

Ethvert enkeltvedtak som fattes av forvaltningsorganer skal møte kravene til forsvarlig saksbehandling. Lovfestede reglene for god saksbehandling fremkommer som tidligerer nevnt i forvaltningsloven og i særlovgivning som f.eks. opplæringsloven. Alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper er ulovfestede regler om saksbehandling og skjønnsutøvelse, som også må etterleves av forvaltningsorganene.

De alminnelige forvaltningsrettslige prinsippene innebærer i korthet følgende: Det er ikke adgang til å ta utenforliggende hensyn ved avgjørelse av vedtaket. Et hensynet er utenforliggende når det ikke vedkommer saken, faller utenfor reglenes formål eller er i strid med regler om diskriminering. Avgjørelsen skal være begrunnet, og gi tilkjenne hvilke momenter som har vært avgjørende. På denne måten gis parten anledning til å vurdere momentenes saklighet, og deres innbyrdes vekt. Avgjørelsen skal treffes uten vilkårlighet eller tilfeldighet. Det må herske konsistens i saksbehandlingen som gir grunnlag for forutsigbarhet. Like saker skal behandles likt. Det er ikke anledning til usaklig forskjellsbehandling. Forskjellsbehandlingen er usaklig når det uten rettsgrunnlag er vektlagt hensyn, som ikke har vært av betydning ved tidligere

avgjørelser, eller når momenter som tidligere har vært av betydning ikke tillegges vekt. Avgjørelsen skal ikke være sterkt urimelig, slik at den strider mot den alminnelige rettsoppfatning.

Etter bestemmelsen i fvl § 41 vil ikke enhver saksbehandlingsfeil innvirke på vedtakets gyldighet. Her følger det indirekte, at ugyldighet først inntreffer når det foreligger en ikke helt fjerntliggende mulighet for at feilen i saksbehandlingen har innvirket på resultatet. Det er ikke krav om sannsynlighetsovervekt for at feilen har innvirket på vedtaket. Vilkåret for å fastslå ugyldighet ansees oppfylt såfremt saksbehandlingsfeilen foreligger, og den har vært med i vurderingen. Etter ordlyden har bestemmelsen bare anvendelse ved brudd på reglene i forvaltningsloven eller i forskrifter gitt i medhold av loven. I juridisk teori og i rettspraksis er det imidlertid lagt til grunn at bestemmelsen har gyldighet også ved brudd på spesielle saksbehandlingsregler i særlovgivning (f.eks. opplæringsloven) og ved brudd på de alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper.

Lovgivningen bygger ofte på at det er behov for å overlate visse avgjørelser til forvaltningens egne, i en viss forstand ”politiske” valg.¹²⁹ Likevel må det heller ikke her tas utenforliggende hensyn ved avgjørelsen, og skjønnsutøvelsen må ikke lede til et åpenbart urimelig resultat.¹³⁰ Utviklingen i rettspraksis viser at domstolen i noe større grad overprøver de skjønsmessige vurderinger som ligger til grunn for vedtaket. Det er derfor ikke lenger snakk om forvaltningens ”frie” skjønn, i betydningen av at avgjørelsen er helt unndratt overprøving.¹³¹

¹²⁹ Setningen er hentet fra Eckhoff og Smith s. 269.

¹³⁰ Se Rt. 1933 s. 548 (Raadhushospits-dommen) der Høyesterett fant vedtak ugyldig som følge av at det var tatt utenforliggende hensyn. I Rt. 1951 s. 19 (Mortvedt-dommen) fant Høyesterett vedtak ugyldig, fordi resultatet var sterkt urimelig og i strid med den alminnelige rettsoppfatning.

¹³¹ Se utviklingen i rettspraksis fra Rt. 1995 s. 72 (Utvisningsdom I) til Rt. 1995 s. 1427 (Naturfredningsdommen) og til Rt. 1998 s. 1795 (Utvisningsdom II) der domstolen i stadig større grad overprøver forvaltningsavgjørelsene med hensyn til om vilkårene for vedtaket var tilstede.

6.3 Ugyldighet

Ugyldighet inntreffer ved manglende lovmessighet, eller når det foreligger en ikke helt fjerntliggende mulighet for at feil i saksbehandlingen har innvirket på vedtaket, eller det foreligger lovstridig skjønnsutøvelse. Rammes vedtaket av ugyldighet, vil domstolen som hovedregel underkjenne det, og sende saken tilbake til vedtaksorganet for ny saksbehandling og nytt vedtak.

Et tidligere avslag om ressurser i tilknytning til spesialundervisning, kan dermed bli omgjort til et tilsagnsvedtak. Et vedtak som tilkjenner ressurser, kan bli omgjort til å omfatte større ressurser enn hva det opprinnelig lød på. Likevel kan også en ny behandling fra forvaltningsorganet basert på en korrekt saksbehandling, føre til samme resultat som det tidligere underkjente vedtaket.

Et ugyldig vedtak kan videre danne grunnlag for erstatningssøksmål. Et søksmål må som hovedregel rettes mot ansvarlig hjemkommune eller fylkeskommune. Medhold i erstatningskravet betinger at vilkårene for erstatningsansvar etter alminnelige erstatningsrettslige prinsipper er tilstede.

Dersom et forvaltningsorgan unnlater å fatte et lovpålagt vedtak, finnes det intet vedtak å kjenne ugyldig. Følgen av en slik unnlatelse kan være at forvaltningsorganet ved dom blir pålagt å treffe vedtak. Dersom noen har lidt økonomisk tap på grunn av forvaltningens forsømmelse, kan også erstatningsansvar komme på tale. Det kan eksempelvis ha til følge at skolen blir erstatningsansvarlig for manglende oppmelding av eleven til sakkyndig utredning med tanke på å avdekke et mulig behov for spesialundervisning, dersom det dokumenteres at manglende spesialundervisning har påført eleven økonomisk tap.

7 Litteraturliste

- ”Norsk Lovkommentar, Studentutgave” Gyldendal Rettsdatas elektroniske bibliotek
Eckhoff, Torstein ”Rettskildelære” 4. utgave v/ Jan Helgesen (1997) ISBN: 82-518-3602-6
- Eckhoff, Torstein og Eivind Smith (1992) ”Forvaltningsrett” ISBN: 82-518-3522-4
Gulbrandsen, Egil (1994) ”Juridisk leksikon” ISBN: 82-573-0561-8
Helgeland, Geir (2001) ”Opplæringslova kommentarutgave” ISBN: 82-518-3530-5
Innst. S. nr. 160 (1990-91) ”Om opplæring av barn, unge og voksne med særskilte behov”
- Jakhelln, Henning og Bjørn Kjellemo (1991) ”Retten til spesialundervisning på grunnskolens område” ISBN: 82-417-0073-3
- Kjønstad, Asbjørn og Aslak Syse (1997) ”Velferdsrett” ISBN: 82-417-0770-3
KUF (2001) ”Spesialundervisning i grunnskole og videregående opplæring” ISBN: 82-486-0864-6
- NOU 1985:18 ”Lov om sosiale tjenester m.v.”
NOU 1995:18 ”Ny lovgivning om opplæring”
Ot. prp. nr. 66 (1981-82) ”Om lov om kommunehelsetjenesten”
Ot. prp. nr. 29 (1990-91) ”Om lov om sosiale tjenester”
Ot. prp. nr. 46 (1997-98) ”Om lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)”
Ot. prp. nr. 10 (1998-99) ”Om lov om spesialisthelsetjenesten m.m.”
Ot. prp. nr. 12 (1998-99) ”Lov om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven)”
Ot. prp. nr. 72 (2001-2002) ”Om lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den videregående opplæringa”
- Raugland, Vidar, Eva Næsheim og André Istad Johansen (1999) ”Skolejuss” ISBN: 82-417-1036-4
- Stette, Øystein (red.) (1999) ”Opplæringslova med forskrift” ISBN: 82-7841-051-8
Veiledningshefte om individuell plan, Sosial- og helsedepartementet, publ. I-1039B
Aarnes, Arne (1987) ”Rett rettrett” NKS-Forlaget, ISBN: 82-508-0891-6

8 Vedlegg

1. Utskrift av ny bestemmelse i opplæringsloven, oppl § 13-3 a, som er gjort gjeldende fra 31. januar 2003.
2. Utskrift av nytt kapittel i opplæringsloven, kap 9a om elevane sitt skolemiljø, som er gjort gjeldende fra 1. april 2003.
3. Forskrift om individuelle planer etter helselovgivning, 8. juni 2001 nr. 676
4. Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v
5. Forskrift om helsetjenester i skoler.

Vedlegg nr. 1

Opplæringsloven § 13-3a

§ 13-3a. *Plikt for fylkeskommunen til å sørge for grunnskoleopplæring, spesialpedagogisk hjelp og vidaregåande opplæring i helseinstitusjonar som regionale helseføretak eig.*

Fylkeskommunen skal oppfylle retten til grunnskoleopplæring, spesialpedagogisk hjelp og vidaregåande opplæring etter lova her for pasientar i helseinstitusjonar som det regionale helseføretaket, oppretta etter helseføretakslova § 8, eig i fylkeskommunen. Helseføretaket skal sørge for nødvendige lokale med inventar og utstyr til opplæringa.

Departementet gir nærmare forskrifter eller pålegg i enkelttilfelle om ansvaret til fylkeskommunen.

Føyd til med lov 12 april 2002 nr. 10

Opplæringsloven

kapittel 9a. Elevane sitt skolemiljø

Kapitlet er føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-1. *Generelle krav*

Alle elevar i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-2. *Det fysiske miljøet*

Skolane skal planleggjast, byggjast, tilretteleggjast og drivast slik at det blir teke omsyn til tryggleiken, helsa, trivselen og læringa til elevane.

Det fysiske miljøet i skolen skal vere i samsvar med dei faglege normene som fagmyndigheitene til kvar tid anbefaler. Dersom enkelte miljøtilhøve avvik frå desse normene, må skolen kunne dokumentere at miljøet likevel har tilfredsstillande verknad for helsa, trivselen og læringa til elevane.

Alle elevar har rett til ein arbeidsplass som er tilpassa behova deira. Skolen skal innreiast slik at det blir teke omsyn til dei elevane ved skolen som har funksjonshemmingar.

Dersom ein elev eller forelder, eller eit av råda eller utvala ved skolen der desse er representerte, ber om tiltak for å rette på fysiske miljøtilhøve, skal skolen snarast mogleg behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Om skolen ikkje innan rimeleg tid har teke stilling til saka, vil det likevel kunne klagast etter føresegnene i forvaltningslova som om det var gjort enkeltvedtak.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-3. *Det psykososiale miljøet*

Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremje eit godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør.

Dersom nokon som er tilsett ved skolen, får kunnskap eller mistanke om at ein elev blir utsett for krenkjande ord eller handlingar som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal vedkommande snarast undersøkje saka og varsle skoleleiinga, og dersom det er nødvendig og mogleg, sjølv gripe direkte inn.

Dersom ein elev eller forelder ber om tiltak som vedkjem det psykososiale miljøet, deriblant tiltak mot krenkjande åtferd som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal skolen snarast mogleg behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Om skolen ikkje innan rimeleg tid har teke stilling til saka, vil det likevel kunne klagast etter føresegnene i forvaltningslova som om det var gjort enkeltvedtak.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-4. *Systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane (internkontroll)*

Skolen skal aktivt drive eit kontinuerleg og systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at krava i eller i medhald av dette kapitlet blir oppfylte. Skoleleiinga har ansvaret for den daglege gjennomføringa av dette. Arbeidet skal gjelde det fysiske så vel som det psykososiale miljøet.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-5. *Elevdeltaking i skolemiljøarbeidet*

Elevane skal engasjerast i planlegginga og gjennomføringa av det systematiske arbeidet for helse, miljø og tryggleik ved skolen. Skolen skal leggje oppgåver til rette for elevane etter kva som er naturleg for dei enkelte klassetrinna.

Elevrådet kan nemne opp skolemiljørepresentantar til å vareta elevane sine interesser overfor skolen og myndighetene i saker som har med skolemiljøet å gjere. Skolemiljørepresentantane deltek i planlegginga og gjennomføringa av det systematiske helse-, miljø- og tryggingarbeidet ved skolen i den grad det vedkjem skolemiljøet for elevane.

Elevane kan møte med inntil to skolemiljørepresentantar i arbeidsmiljøutvalet der eit slikt er oppretta ved skolen i samsvar med lov 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v., når dette behandlar spørsmål som vedkjem skolemiljøet for elevane. Skolemiljørepresentantane har da talerett og rett til å få meininga si protokollert. Skolemiljørepresentantane skal ikkje vere til stades når utvalet behandlar saker som er omfatta av teieplikt etter lover eller forskrifter.

Skolemiljørepresentantane har rett til den informasjon som trengst for oppdraget, så langt informasjonen ikkje er omfatta av teieplikt etter lover eller forskrifter.

Skolemiljørepresentantane har rett til den opplæring og det fritak frå undervisningstimar som trengst for å skjøtte oppgåvene.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-6. Informasjonsplikt og uttalerett

Samarbeidsutvalet og skoleutvalet, og dessutan elevrådet og foreldrerådet, skal haldast løpande underretta om alle tilhøve - deriblant hendingar, planar og vedtak - som har vesentleg betydning for skolemiljøet. Råda og utvala har på førespurnad rett til å få framlagt dokumentasjon for det systematiske helse-, miljø- og tryggleiksarbeidet ved skolen.

Råda og utvala som er nemnde i første ledd, skal så tidleg som mogleg takast med i planlegginga og gjennomføringa av miljøtiltak ved den enkelte skolen, og har rett til å uttale seg og komme med framlegg i alle saker som har betydning for skolemiljøet.

Dersom skolen blir klar over tilhøve ved skolemiljøet som kan ha negativ verknad for helsa til elevane, skal elevane og dei føresette snarast mogleg varslast om det.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-7. *Straff*

Med bøter eller fengsel i inntil 3 månader eller begge delar blir den straffa som forsettleg eller aktlaust bryt krava i dette kapitlet eller i forskrifter gitt i medhald av det.

Medverknad blir straffa på same måten.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-8. *Skolefritidsordninga*

Føresegnene i dette kapitlet gjeld også for skolefritidsordning oppretta etter lova her.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

§ 9a-9. *Forskrifter*

Departementet kan gi nærmare forskrifter om skolemiljøet til elevane.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

Vedlegg nr. 3

Forskrift om individuelle planer etter helselovgivningen.

Fastsatt av Sosial- og helsedepartementet 8. juni 2001 med hjemmel i lov av 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene § 6-2a, lov av 2. juli 1999 nr. 61 om spesialisthelsetjenesten m.m. § 2-5 og lov av 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) § 4-1, jf. kgl.res. av 3. november 2000 nr. 1097. Endret 19 des 2001 nr. 1518.

Kap. 1. Virkeområde og formål

§ 1. Virkeområde

Forskriften gjelder individuelle planer som skal utarbeides etter bestemmelser gitt i kommunehelsetjenesteloven § 6-2a, spesialisthelsetjenesteloven § 2-5 og psykisk helsevernloven § 4-1.

0 Endret ved forskrift 19 des 2001 nr. 1518 (i kraft 1 jan 2002).

§ 2. Formål

Formålet med utarbeidelsen av en individuell plan er:

- a) å bidra til at pasienten får et helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset tjenestetilbud, herunder å sikre at det til en hver tid er en tjenesteyter som har ansvaret for oppfølgingen av pasienten,
- b) å kartlegge pasientens mål, ressurser og behov for tjenester på ulike områder, samt å vurdere og koordinere tiltak som kan bidra til å dekke pasientens bistandsbehov,
- c) å styrke samhandlingen mellom tjenesteyter og pasient og eventuelt pårørende, og mellom tjenesteytere og etater innen et forvaltningsnivå eller på tvers av forvaltningsnivåene.

Kap. 2. Alminnelige bestemmelser om individuell plan

§ 3. Pasientens rettigheter

Pasient med behov for langvarige og koordinerte helsetjenester har rett til å få utarbeidet individuell plan. Pasienten har rett til å delta i arbeidet med sin individuelle plan, og det skal legges til rette for dette. Pårørende skal trekkes inn i arbeidet i den utstrekning pasienten og pasientens pårørende ønsker det. Dersom pasienten ikke har samtykkekompetanse, har pasientens nærmeste pårørende rett til å medvirke sammen med pasienten.

Den individuelle planen gir ikke pasienten større rett til helsehjelp enn det som følger av det øvrige regelverket.

§ 4. Samtykke

Individuell plan skal ikke utarbeides uten pasientens samtykke.

Uavhengig av bestemmelsen i første ledd skal det utarbeides individuelle planer for pasienter under tvungent psykisk helsevern. Dersom samtykke ikke foreligger skal det likevel søkes å oppnå et samarbeid med pasienten om planleggingen.

Pasientrettighetsloven kapittel 4 om samtykke til helsehjelp gjelder tilsvarende.

§ 5. Ansvar for å utarbeide individuell plan

Kommunen og helseforetaket har plikt til å sørge for at individuell plan, jf. § 1 utarbeides for pasienter med behov for langvarige og koordinerte tjenester jf. kommunehelsetjenesteloven § 6-2a og spesialisthelsetjenesteloven § 2-5. Har pasienten behov for tjenester fra andre tjenesteytere eller etater skal kommunen og helseforetaket samarbeide med disse. For pasienter under psykisk helsevern har institusjonen ansvar for å utarbeide individuell plan for vernet, jf. psykisk helsevernloven § 4-1. Den del av helsetjenesten pasienten henvender seg til har plikt til å sørge for at arbeidet igangsettes.

Planarbeidet må koordineres, og det skal kun utarbeides én individuell plan for hver enkelt pasient, som skal omfatte behov for tjenester fra primær- og spesialisthelsetjenesten.

0 Endret ved forskrift 19 des 2001 nr. 1518 (i kraft 1 jan 2002).

§ 6. Innholdet i individuell plan

Den individuelle planens innhold og omfang skal tilpasses behovene til den enkelte pasient. Det skal under utarbeidelsen av planen tas hensyn til pasientens etniske, kulturelle og språklige forutsetninger.

Planen skal inneholde følgende hovedpunkter:

- a) en oversikt over pasientens mål, ressurser og behov for tjenester,
- b) en oversikt over hvem som deltar i arbeidet med planen,
- c) en angivelse av hvem som gis et ansvar for å sikre samordningen av og framdriften i arbeidet med planen,
- d) en oversikt over hva pasienten, tjeneste- og bidragsyterne og ev. pårørende vil bidra med i planarbeidet,
- e) en oversikt over hvilke tiltak som er aktuelle og omfanget av dem, og hvem som skal ha ansvaret for disse,
- f) en beskrivelse av hvordan tiltakene skal gjennomføres,
- g) en angivelse av planperioden og tidspunkt for eventuelle justeringer og revisjoner av planen,
- h) pasientens samtykke til at planen utarbeides og eventuelt samtykke til at deltakere i planleggingen gis tilgang til taushetsbelagte opplysninger og
- i) en oversikt over nødvendig eller ønskelig samarbeid med andre tjenesteytere, institusjoner eller etater.

§ 7. Taushetsplikt

De alminnelige reglene om taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 til § 13e, pasientrettighetsloven § 3-6 og helsepersonelloven kapittel 5 kommer til anvendelse.

§ 8. Gjennomføringen av den individuelle planen

Den alminnelige ansvars- og funksjonsfordelingen mellom de ulike tjenesteytere legges til grunn ved gjennomføringen av planen, dersom ikke annet avtales.

0 Endret ved forskrift 19 des 2001 nr. 1518 (i kraft 1 jan 2002).

§ 9. Klage

Ved klage på rett til individuell plan kommer bestemmelsene i pasientrettighetsloven kapittel 7 til anvendelse.

§ 10. Ikraftsetting

Forskriften trer i kraft 1. juli 2001.

Vedlegg nr. 4

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.

Fastsatt ved kgl.res. 1. desember 1995 med hjemmel i lov av 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene § 4a-1 annet ledd og § 4a-4 annet ledd samt lov av 9. mars 1973 nr. 14 om vern mot tobakkskader § 6 åttende ledd. Fremmet av Sosial- og helsedepartementet.

Kapittel I. Innledende bestemmelser

§ 1. Formål

Forskriftens formål er å bidra til at miljøet i barnehager, skoler og andre virksomheter som nevnt i § 2 fremmer helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold samt forebygger sykdom og skade.

§ 2. Virkeområde

Forskriften kommer til anvendelse ved planlegging, tilrettelegging og drift av:

1. barnehager og andre virksomheter som mot godtgjøring gir tilsyn med og omsorg for barn under skolepliktig alder når:
 - a) virksomheten er regelmessig, og
 - b) tilbyr en ukentlig oppholdstid på mer enn ti timer, og
 - c) antall barn som er tilstede samtidig, er tre eller flere
2. grunnskoler
3. videregående skoler.

§ 3. Definisjoner

I denne forskrift forstås med;

- a) *Internkontroll*: Å påse at krav fastsatt i eller i medhold av lov eller forskrift overholdes.

- b) *Internkontrollsystem*: Systematiske tiltak som skal sikre og dokumentere at aktivitetene utøves i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av lov eller forskrift. De systematiske tiltakene skal være beskrevet i administrative prosedyrer.

Kapittel II. Alminnelige bestemmelser

§ 4. *Ansvar. Internkontroll*

Leder av virksomheten har ansvar for å påse at bestemmelsene i eller i medhold av denne forskrift overholdes, og skal rette seg etter de pålegg som kommunestyret til enhver tid gir.

Virksomhetens eier skal påse at det er etablert et internkontrollsystem.

§ 5. *Opplysnings- og informasjonsplikt*

Leder av virksomheten plikter å legge frem de opplysninger som er nødvendige for at kommunestyret skal kunne gjennomføre sine oppgaver etter denne forskrift.

Leder av virksomheten skal, med de begrensninger som følger av taushetsplikten, sørge for at det uoppfordret gis relevant informasjon til foresatte og/eller elever om forhold ved virksomheten som kan ha negativ innvirkning på helsen.

§ 6. *Krav om godkjenning*

Virksomheter som omfattes av forskriften, jf. § 2, skal være godkjent av kommunestyret.

Godkjenning etter denne forskrift fritar ikke for bestemmelser som er gitt i medhold av annet regelverk.

Søknad skal fremlegges for godkjenningsmyndigheten når det foreligger plan for etablering, utvidelse eller endring av virksomheten.

Søknad om godkjenning skal inneholde dokumentasjon som viser hvordan virksomhetens eier vil sikre at virksomheten planlegges, etableres, drives og videreutvikles i samsvar med forskriftens bestemmelser.

Det må fremgå hvor mange barn/elever og ansatte virksomheten er beregnet for.

Virksomhet som er etablert og i drift ved ikrafttreddelsen av denne forskrift, skal ha ny godkjenning innen 31. desember 1998.

§ 7. Generelle krav

Virksomheter som omfattes av forskriften, skal være helsemessig tilfredsstillende.

Virksomhetene skal planlegges, bygges, tilrettelegges og drives slik at forskriftens bestemmelser om trivsels-, helse-, hygiene- og sikkerhetsmessige forhold oppfylles på en alment akseptert måte.

§ 8. Beliggenhet

Ved valg av beliggenhet for ny virksomhet som omfattes av forskriften, skal det tas hensyn til trafikkforhold, luftforurensning, støy, klimaforhold og risikofaktorer i miljøet, samt områdets utforming og topografi.

Kapittel III. Spesielle bestemmelser

§ 9. Utforming og innredning

Lokalene og uteområdet skal være utformet og innredet slik at forskriftens formål ivaretas.

Funksjonshemmedes behov skal ivaretas.

Virksomheten skal være utformet og innredet slik at tilfredsstillende renhold og avfallshåndtering er mulig.

§ 10. Muligheter for aktivitet og hvile mv

Virksomheten skal planlegges og drives slik at den dekker ulike behov for aktivitet og hvile.

§ 11. Måltid

Det skal finnes egnede muligheter for bespisning som også ivaretar måltidets sosiale funksjoner.

Virksomheten skal i nødvendig utstrekning ha tilfredsstillende muligheter for lagring, tilberedning og servering av mat i samsvar med næringsmiddelovgivningen.

§ 12. Psykososiale forhold

Virksomheten skal fremme trivsel og gode psykososiale forhold.

§ 13. Rengjøring og vedlikehold

De deler av virksomhetens innendørs arealer som er i daglig bruk, skal ha forsvarlig renhold etter hygienisk tilfredstillende metoder.

Hovedrengjøring skal gjennomføres årlig i innendørs arealer.

Uteområdet og tekniske anlegg skal vedlikeholdes og rengjøres etter behov.

§ 14. Sikkerhet og helsemessig beredskap

Virksomheten skal planlegges og drives slik at skader og ulykker forebygges.

Virksomheten skal ha rutiner og utstyr for håndtering av ulykkes- og faresituasjoner.

Rutinene og sikkerhetsutstyret skal være kjent for alle, herunder barn og elever.

§ 15. Førstehjelp

Virksomheten skal ha førstehjelpsutstyr i tilstrekkelig mengde og av tilfredsstillende standard. Utstyret skal være forsvarlig plassert. Virksomhetens eier skal sørge for at alle ansatte er kjent med hvor utstyret oppbevares og hvordan førstehjelp ytes.

§ 16. Tilrettelegging basert på opplysninger om helseforhold

Virksomheten skal oppfordre foresatte til elever og barn om å opplyse om forhold ved barnets helse som de ønsker at personalet skal ta særskilt hensyn til.

§ 17. Smittevern

Virksomheten skal planlegges og drives slik at risikoen for spredning av smittsomme sykdommer blir så liten som praktisk mulig.

§ 18. Røyking

Det skal ikke røykes i virksomhetenes inneområde.

I virksomheter som drives i private hjem, gjelder denne bestemmelsen bare i virksomhetens åpningstid.

§ 19. Inneklima/luftkvalitet

Virksomheten skal ha tilfredsstillende inneklima, herunder luftkvalitet.

Temperaturregulering og ventilasjon skal være tilpasset bruksområdet og årstidsvariasjoner.

Den relative luftfuktighet i rommene må ligge på et slikt nivå at fare for muggdannelser ikke forekommer.

Ioniserende stråling skal ikke overskride et alment akseptert nivå.

§ 20. Belysning

Virksomhetens lokaler og uteområde skal ha en belysning som er tilfredsstillende i forhold til den bruk virksomheten er planlagt for.

§ 21. Lydforhold

Virksomhetens lokaler og uteområde skal ha tilfredsstillende lydforhold.

§ 22. Drikkevann

Virksomheten skal ha tilstrekkelig forsyning av hygienisk betryggende drikkevann som tilfredstiller krav i forskrift av 1. januar 1995 nr. 68 om vannforsyning og drikkevann m.m.

§ 23. Sanitære forhold

Virksomheten skal ha et tilstrekkelig antall tilgjengelige toaletter og vasker. Sanitære anlegg skal ha hygienisk tilfredsstillende utforming, kapasitet og standard.

§ 24. Avfallshåndtering

Virksomheten skal håndtere og oppbevare avfall på en hygienisk betryggende måte slik at ulemper, herunder smittefare, unngås.

Avfall skal oppbevares forsvarlig. Egnede beholdere skal finnes i tilstrekkelig antall og være hensiktsmessig og forsvarlig plassert.

Kapittel IV. Avsluttende bestemmelser

§ 25. Tilsyn

Kommunestyret fører tilsyn med at disse forskrifter overholdes.

§ 26. Virkemidler og dispensasjon

Kommunestyret kan foreta granskning, retting, stansing og ilegge tvangsmulkt i samsvar med § 4a-7 til § 4a-10 i lov av 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene.

Kommunestyret kan i særskilte tilfeller gi dispensasjon fra bestemmelser i denne forskriften.

§ 27. *Klage*

Lov 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene § 4a-12 gjelder for klage over vedtak truffet med hjemmel i denne forskrift. Før fylkesmannen fatter vedtak i klagesak skal det innhentes uttalelse fra fylkeslegen.

§ 28. *Straff*

Overtredelse av forskriften eller av vedtak truffet med hjemmel i forskriften straffes i samsvar med lov 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene § 4a-11 dersom ikke strengere straffebestemmelse kommer til anvendelse.

§ 29. *Ikrafttreden*

Denne forskrift trer i kraft 1. januar 1996.

Fra samme tid oppheves forskrift av 29. april 1977 nr. 9 om de hygieniske forhold i bygninger og på områder som nyttes til, eller i forbindelse med, skolegang.

Vedlegg nr. 5

Forskrift om helsetjenester i skoler.

Fastsatt av Sosialdepartementet 23. november 1983 med hjemmel i lov 19. november 1982 nr. 66 § 1-3, jfr. lov 19. november 1982 nr. 68 § 7. Endret 5. juli 1985 nr. 1431, 11 februar 1997 nr. 124, 19 des 2001 nr. 1541.

§ 1. Virkeområde

Forskriften gjelder forebyggende helsearbeid for barn og ungdom i skolealder som følger undervisning i skoler som omfattes av lov om grunnskolen og lov om videregående opplæring.

§ 2. Formål

Skoler som nevnt i § 1 skal ha en helsetjeneste i overensstemmelse med denne forskrift. Skolehelsetjenesten skal arbeide for å fremme elevenes totale helse og forebygge sykdom, skade eller lyte.

Skolehelsetjenesten skal - i samarbeid med hjem, skole og det øvrige hjelpeapparat i samfunnet - arbeide for å identifisere og løse de helsemessige problemer som knytter seg spesielt til skoleelevers situasjon.

§ 3. Oppgaver

Skolehelsetjenesten skal omfatte følgende:

- systematiske medisinske undersøkelser, individuell helseveiledning og andre medisinske tiltak, herunder helseopplysning
- strukturert tverrfaglig samarbeid spesielt med skolen, pedagogisk-psykologisk tjeneste, sosialtjenesten og den offentlige tannhelsetjeneste.
- rådgivning til skolens personale vedrørende hygieniske forhold og arbeidsmiljø for øvrig, og vedrørende tilrettelegging for integrering av funksjonshemmede barn
- bistand med undervisning i den utstrekning skolen ønsker det

§ 4. Planer

Helsetjenester i skoler skal planlegges som ledd i utarbeidingen av kommunens helse- og sosialplan, jfr. lov av 19. november 1982 nr. 68 om planlegging av og forsøksvirksomhet i sosialtjenesten og helsetjenesten i kommunene samt gjeldende retningslinjer.

§ 5. Ansvar for utgifter

Kommunen skal dekke utgifter for helsetjenester i alle skoler som faller inn under § 1.

§ 6. Lokaler

Kommunen skal påse at skolen stiller tilfredsstillende lokaler og utstyr til disposisjon for skolehelsetjenesten.

§ 7. Personell/ansvar

De enkelte personellgrupper som arbeider i skolehelsetjenesten er tillagt det faglige ansvaret for sine respektive tjenester.

Det medisinsk-faglige ansvaret for skolehelsetjenesten skal ligge hos lege.

0 Endret ved forskrift 11 feb 1997 nr. 124.

§ 8. Taushetsplikt

Helsepersonellet er underlagt lovgivningens bestemmelser om taushetsplikt. Opplysninger om personlige forhold må ikke gis uten vedkommendes samtykke. Dette gjelder dog ikke nødvendige opplysninger for å avverge fare eller alvorlig helserisiko.

§ 9. Tilsyn

Fylkeslegen skal føre det overordnede tilsyn med skolehelsetjenesten i fylket og påse at forskrifter og retningslinjer blir fulgt.

0 Endret ved forskrift 19 des 2001 nr. 1541 (i kraft 1 jan 2002).

§ 10. Utfylling/gjennomføring

Helsedepartementet kan gi nærmere retningslinjer til utfylling og gjennomføring av denne forskrift.

0 Endret ved forskrift 19 des 2001 nr. 1541 (i kraft 1 jan 2002).

§ 11. *Dispensasjon*

Helsedepartementet kan i særlige tilfelle gjøre unntak fra bestemmelsene i denne forskrift.

0 Endret ved forskrift 19 des 2001 nr. 1541 (i kraft 1 jan 2002).

§ 12. *Ikrafttreden/eldre forskrift, instruks m.v.*

Denne forskrift trer i kraft fra 1. januar 1984. Fra samme dato oppheves forskrift, instruks m.v. med hjemmel i lov av 28. juni 1957 om helsearbeid i skoler og andre helseinstitusjoner med unntak av forskrifter av 16. mai 1977 om de hygieniske forhold i bygninger og på områder som nyttes til, eller i forbindelse med skolegang.
